

OTDK-dolgozat

2025

Károli Gáspár Református Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Történettudomány Intézet

**Az 1904-1905-ös orosz-japán háború egy elfeledett magyar katonautazó,
Spaits Sándor szemével**

Lakatos Máté Ferenc
BA

Dr. Bobay Zoltán István
Egyetemi Tanársegéd

2025

Tartalom

Tartalom.....	2
Bevezetés.....	3
Spaits Sándor korai életútja.....	5
Spaits Sándorról eddig megjelent életrajzi adatok	5
Spaits Sándor élettörténete Mandzsúriába való érkezéséig a legújabb adatok tükrében.....	6
Az orosz-japán háború	10
A Cári Birodalom keleti expanziója	10
Birodalomépítő Japán	10
Út a háborúhoz.....	12
Port Arthurtól Mukdenig	15
Spaits Sándor Mandzsúriában	20
Megfigyelők.....	20
Bécsből Mukdenig	20
Egy hónap megfigyelés	22
A mukdeni csatában.....	26
Visszavonulás	30
Tanulságok a háborúból.....	31
Hazatérés a Távol-Keletről.....	31
Spaits Sándor későbbi sorsa	34
Élete a hazatéréstől az I. világháborúig	34
I. világháború.....	35
Összegzés	37
Bibliográfia.....	39
Angol nyelvű szakirodalom.....	39
Magyar nyelvű szakirodalom	40
Hivatalos Kiadványok	44
Intézményi rövidítések	44

Bevezetés

A hosszú 19. század második fele a magyar katonai világjárás történetének fénykorának tekinthető. Ezen korszakban katonautazóink számos világtájon megfordultak számos indíttatásból. A korszak egyik meghatározó időszaka az Osztrák-Magyar Monarchia mintegy félévszázadnyi fennállása, amikor is a magyar katonák számára számtalan lehetőség nyílt, hogy hazájukat elhagyva számukra addig ismeretlen égtájakon forduljanak meg. Az átélt események és az új tapasztalatok sokukat arra készítették, hogy tollat és papírt ragadva élményeiket megörökítsék. Az így keletkezett magyar és idegen nyelvű elbeszélő források feltárása és vizsgálata hozzájárul a kultúr és hadtörténeti, a geográfiai, valamint a társadalomtörténeti kutatásokhoz egyaránt.

Az 1904-ben a cári Oroszország és a Meidzsi vezette Japán Császárság között Kelet-Ázsiában kitört háború okát, – mely a dolgozat fő témájúul szolgál –egy olyan ellentét szolgáltatja, amely a két ország expanziós politikájának érvényesítésének összeütközése alapozta meg. Japán a 17. század eleje óta már érdeklődést mutatott a Koreai-félsziget iránt, de ez majd csak a 19. század második felétől lesz igazán számottevő, amikor is a Tokugawa sógunátus megbuktatásával a szigetország a modern államok útjára lépett. A terület szintén felkeltette Oroszország figyelmét is, amely államterjeszkedő politikája ugyan már a 16-17. század folyamán megkezdődtek keleti irányban,¹ de igazán a krími háborút követően vált a Távol-Kelet megszerzése a cári birodalom új céljává. Az orosz cár és az orosz elit fontos presztízsként tekintett a folyamatos területszerzésre, mely a 19. századra már az olyan távoli keleti országok és területek jelentették, mint Kína, Korea és Mandzsúria.² Ezáltal lényegében elkerülhetlenné vált, hogy a két nemzet ne kerüljön konfliktusba a félsziget ellenőrzésének megszerzéséért.

A katonai konfliktusban nem érintett hatalmak indirekt módon részt tudtak venni hivatalos katonai megfigyelőik révén annak a céljából, hogy megfigyeléseik alapján megismerjék az új haditechnikai és harcászati eljárásokat. Az 1904-es japán-orosz háborúban, mint megfigyelők magyarok is jelen voltak. A háborúban, mint hivatalos kiküldött kint járt magyar származású katonák voltak Csicserics Miksa alezredes és Dáni Béla százados, továbbá,

¹ GABÁNYI 1909. 6.

² DIÓSZEGI 1994. 201.

mint magánszemély jelen volt a harcok folyamán Spaits Sándor, egy méltatlanul elfeledett magyar katonautazó is.

Jelen kutatás középpontjában a Mandzsúriát megjáró magyar katonautazó Spaits Sándor életútjának és távol-keleti tevékenységnek az elemzése és bemutatása áll. Jelen ismereteink szerint Spaits élettörténete kevésbé feldolgozott és szintén nem annyira ismert azon munkája, melyben a távol-keleti katonai konfliktus során látottakat örökítette meg.

Jelen kutatásom folyamán előkerült újabb adatok tükrében egy részletesebb Spaits életrajz megírása vált lehetővé. Szintén fontos kiemelni, hogy emellett meglátásom szerint az orosz-japán háborúban tapasztaltak és Spaits utazásai folyamán keletkezett elbeszélő források is hozzájárulhatnak a mukdeni csata részletesebb feldolgozásához a századfordulói cári hadsereg tanulmányozásához és a korszak geográfiai és társadalomtörténeti képének megértéséhez.

Kutatásom során három célt jelöltem meg: egyrészt egy még részletesebb Spaits életrajz közlése, másrészt annak vizsgálata, hogy személye hova is helyezhető el, mint katonai világjárónk és írásai milyen ismeretanyagot adnak át az olvasóközönség számára, harmadrészt pedig annak elemzése, hogy az orosz-japán háborúban mit látott és tapasztalt és ebből kifolyólag hazatérését követően milyen következtetéseket vont le a cári hadsereggel kapcsolatosan és milyen hatása lehetett ez a Monarchia haderejének gondolkozásában az első világháborúig.

Spaits Sándor korai életútja

Spaits Sándorról eddig megjelent életrajzi adatok

Spaits Sándor huszárszázadosról, íróról és a Ludovika Akadémia tanáráról, aki az 1904-1905-ös orosz-japán háborút, mint megfigyelő megjárta, majd a perzsa sha által fogadott továbbá a Balkánon megfigyeléseket végző és az I. világháborúban is harcoló katonautazóról jelenlegi tudásunk szerint ezidáig jelent meg olyan munka, amely az elérhető források és kiadványok tükrében feldolgozta volna életútját.

Szinnyei József *Magyar írok élete és munkái* című művében rövideb életrajzi összefoglalóban ismerhetjük meg, hogy Spaits, aki akkoriban huszárszázados volt, a lexikon kiadásának idején két könyvet is közreadott az 1906-ban németül megjelent *Das englische Infanterie-Reglement* és a *Mit Kosaken durch die Mandschurei*, utóbbi egy évvel később magyarul is megjelent *Mandzsúrián át a kozákokkal. Élményeim az orosz-japán háborúból* címmel.

1991-ben meg jelent egy felhívás a Földrajzi Múzeumi Tanulmányok 9. számában, amiben Balázs Dénes szerkesztő hívta fel a figyelmet arra, hogy az éppen készülő Magyar Utazók Lexikonához keresnek olyan utazók életrajzi adatait, akik korábban nem voltak ismertek. Az ebben felsorolt utazók között Spaits neve is megtalálható, akivel kapcsolatosan a szerkesztő a kutatás elindításának céljából közölte az általa az akkor ismert információkat. Ebben azt olvashatjuk, hogy Spaits huszártiszt volt és a 20. század elején Kelet-Ázsiában utazott, emellett pedig útleírása is jelent meg *Mandzsúrián át a kozákokkal* címmel 1907-ben.³ Pár évvel később a *Fotóművészet* folyóirat 1994. évi 1. számában Szilágyi Gábor *Háborús fényképalbum: Hadifotográfia története, 1840-1914* című tanulmányában említés tesz Spaits személyéről amelyből megtudhatjuk, hogy az 1904-1905-ben lezajlott orosz-japán háború megfigyelőjeként 132 fényképfelvételével a magyar hadifotográfia történetét is gazdagította.⁴

Életrajzi adataira eddigiekben legszéleskörűbben feldolgozót biográfiai áttekintés az ezredfordulót követően született, amikor is Nagy Miklós Mihály a magyar katona világjárók témakörében végzett mélyreható kutatást. Leírása alapján a Földrajzi Múzeumi

³ BALÁZS 1991. 65.

⁴ SZILÁGYI 1995. 64.

Tanulmányokban megjelent korábban már említett felhívás irányította a figyelmét Spaits személyére, ekkor kezdte el kutatómunkáját annak érdekében, hogy minél többet tudjon meg ennek a rég elfeledett katonautazónak az életéről. Ennek a kutatómunkának eredményeképpen a 2007-ben napvilágot látott *Világjáró magyar katonák* című műben – a rendelkezésére álló adatok alapján –, közölt egy hosszabb biográfiát a huszárszázadosról és emellett szemelvényeket kiemelve ismertette utazásának történetét is.⁵ Két évvel később megjelent munkájában egy rövid említést tesz a huszárszázadosról, de életrajzi adatok itt nem kerülnek közlésre.⁶

Spaits Sándor élettörténete Mandzsúriába való érkezéséig a legújabb adatok tükrében

Spaits Sándor korai életének egy nagy hányadat lehet rekonstruálni a Hadtörténelmi Levéltárban fellelhető rá vonatkozó iratok között a Katonai Anyakönyvi Lapok⁷ alapján. Ez alapján Spaits a stájerországi Grazban született 1866. november 11 -én, vallása görög keleti volt, honi illetékességénél⁸ Verssec, Magyarország Krassó-Szörény megye található.⁹

Családi háttéréről és katonai karrierje előtti tanulmányait illetően csekély információk állnak rendelkezésre azt azonban megtudhatjuk, hogy apja bányahivatalnokként dolgozott és feltehetőleg így kerülhetett a család Grazba, ahol a dokumentum alapján az ifjú Spaits a helyi gimnáziumban végezte el a hat osztályát „jó előmenetellel”.¹⁰

Katonai pályafutása 17. életévének betöltését követően 1883. november havának 12. napjával kezdődik mikor önkéntesként bevonult a cs. és kir. közös hadseregbe, ahol a 29. gyalogezredhez került. A gyalogezrednél töltött mintegy 3 évnyi szolgálati ideje alatt Bécsben 1883-1885 között gyalogsági hadapródiskolát végzett igen jó eredménnyel. Ez idő alatt előre haladt a ranglétrán is: 1883. december 21-ével járőrvezetővé léptették elő, 1884. május 6-ával tizedessé, 1884. július 10-ével szakaszvezetővé majd 1884. augusztus 6-ával őrmesteri rangra emelkedett. 1885-ben a cs. és kir. 76. gyalogezredhez áthelyezték és 1885. augusztus 18-ával

⁵ NAGY 2007. 218.-228.

⁶ NAGY 2009. 221.-222.

⁷ HL, Katonai Anyakönyvi Lapok 30558.

⁸ CSONKARÉTI 1984. 243.

⁹ HL, Katonai Anyakönyvi Lapok 30558., ÖStA KA QL 3270.

¹⁰ Ua.

kinevezték hadapród tiszthelyettesé. Egy évvel később a leendő áthelyezés céljából átkerült a lovasság kötelékébe és 1886. november 16.-tól beosztották próbaszolgálatra a cs. és kir. 12. huszárezred lovasságához. Mintegy félévvel később 1887. június 1-ével véglegesen áthelyezték a huszársághoz, ahol a nevezett év november elejétől hadnagyként szolgált. Az 1888 május 20-tól egészen november 9-éig szabadságolták, aminek okairól és az alatt a közel félévnyi tevékenységéről információkkal nem rendelkezünk. Szabadságolását követően a cs. és kir. 10. huszárszázadnál kezdte meg szolgálatát, hivatalos áthelyezése pedig december 1. történik meg, két évvel később 1891. január 1-től előléptették főhadnaggyá. 1891–1892-ben a katonai vívó és tornatanári tanfolyam hallgatója volt, majd ennek az évnek októberétől a cs. és kir. hadiskola hallgatója lett, amit 1894-ben végzett el.¹¹

Ezt követően 1895 és 1897 között két évre beosztották a vezérkarhoz. Ezen idő alatt előbb (1895. október 17-től egészen 1896. április 14-ig) a lovas hadosztály vezérkari osztályánál alkalmazták, 1897. februárjáig a 13. lovasdandár vezérkari tisztje. Később a 13. lovasdandártól átkerült fogalmazónak a 6. hadtest katonai osztályához, ahol ugyanazon év május 1-ig alkalmazták, mivel ezen a napon visszakerült a cs. és kir. 12. huszárezredhez, ekkor már, mint II. osztályú százados.¹²

1899-1900-ban már I. osztályú századosként teljesít szolgálatot a vezérkari testületnél a 4. Budapesti hadtestparancsnokság Katonai Osztályán,¹³ mint fogalmazó, majd áthelyezték a 35. gyaloghadosztály parancsnokságához, ahol vezérkari tisztként szolgált. A századfordulóig Spaits Sándor a cs. és kir. közös hadseregben szolgált, ahonnan 1901. november 1-től lovassági felügyelőként áthelyezték a Magyar Királyi Honvédséghez (ténylegesen 1902. október 1-től helyezték át az I. honvéd huszárezredhez). Az áthelyezéssel együtt tanári minőségben a Ludovika Akadémia állományába is beosztják, ahol hadseregszervezést, harcászatot és német nyelvet tanított.¹⁴

Spaits Sándornál láthatjuk, hogy az évek folyamán ranglétrán szépen haladt felfelé, de azt is érdemes vizsgálni, hogy milyen emberként ismerték felettesei, katonatársai és hallgatói. Katonai anyakönyvi lapján található adatok adnak a legszélesebb jellemzést és információt személyének jelleméről és a hadseregben nyújtottakról. Ezek alapján feljebbvalói évről évre katonai érdemeit dicséretben részesítették. A kis vezérkari utazás során a vezérkar irányából a

¹¹ HL, Katonai Anyakönyvi Lapok 30558., ÖStA KA QL 3270.

¹² Ua.

¹³ *Tiszti cím és névtár* 1900. 812-813.

¹⁴ HL, Katonai Anyakönyvi Lapok 30558. ÖStA KA QL 3270.

következő leírást nyerte: „igen szorgalmas és törekvő, igen tehetséges és gyors felfogású igen sok érdeklődést mutató.”¹⁵ Ez mellett elismerik, hogy a vezérkari technikában jól tájékozott, a gondolatait világosan és találóan kifejezésre tudja hozni és egy igen kitartó és teljesítő képességgel rendelkező tiszt. Személyi dokumentumain általában kiemelésre került, hogy igen jó lovas. Az irodai szolgálatban nyújtottakról már nem ilyen kiemelkedő véleményt fejtenek ki. Elismerik, hogy ismeri a szolgálati szabályzatokat és a kisebb munkáknál jól is tudja alkalmazni azokat, de a nagyobb volumenű munkákhoz nincs meg számára a szükséges türelme és ebből kifolyólag nem megfelelő alapossággal és pontossággal végezte el azokat. Magatartásával kapcsolatban a megfelelő katonatiszt példáját találhatjuk meg. Elöljárói irányába engedelmes és kötelességszerűen nyílt, az egyenrangú tisztek felé barátságos és előzékeny míg az alárendeltekkel szemben pedig szigorú és szolgálatkövetelő volt.¹⁶

Jelleméről az alábbiak mondhatóak el: szilárd, becsületes jellemű víg kedélyű és jó indulatú személy, aki az idegen világnyelveket nagy lelkesedéssel tanulmányozta és szolgálati idején kívül, mint magánember kifogástalan magatartással a legjobb társaságban mozgott. Szellemi műveltsége mellett testi fizikumát is fejlesztette és úszással, vívással és tornázzal is foglalkozott.¹⁷

Spaits egyebek mellett a korabeli Európában sokat utazott és személyes dokumentuma alapján az kelet-ázsiai útjáig számos tájon és országban fordult meg. Harminc éves koráig megannyi helyet meglátogatott a feljegyzések alapján ezen útjai elsősorban az Osztrák-Magyar Monarchia határain belül történtek, 1896-ra ismerte Stájerországot, Alsó-Ausztriát, Felső-Ausztria egy részét, Bécset, Galícia középső és keleti részeit, Magyarországot a Király erdőt és a Körös völgyét, Lemberg vidékét, Krajnát, Karintiát, Salzburgot, Csehországot és Morvaországot. Két évvel később 1898-ban Olaszországban tett utazást, majd 1899-ben Európa jónéhány országát és vidékét látogatta meg, aminek folyamán Szicíliát, a francia Riviérát, a Balkán államait, Németországot, Svájcot és Franciaországot kereste fel, majd pár év elteltével 1900-ban Kairóban tett látogatást. Az itt szerzett tapasztalatairól és útiélményeiről a jelenlegi ismereteink szerint nem készültek feljegyzések.¹⁸

Katonai anyakönyve alapján 1903. augusztus 27-ével áthelyezték a m. kir. budapesti 1. honvédhuszár ezredhez, de ezt megelőzően augusztus 26-ával a Ludovika Akadémiánál tanári

¹⁵ HL, Katonai Anyakönyvi Lapok 30558. ÖStA KA QL 3270.

¹⁶ HL, Katonai Anyakönyvi Lapok 30558.

¹⁷ Ua.

¹⁸ Ua.

beosztása és katonai szolgálata alól felmentették. Eddigiekben az okokról annyit lehet biztosan tudni, hogy becsületügyi eljárást indítottak és a következő évben az ellene elindított eljárás folyamán vele szemben a m. kir. honvéd főparancsnokság október 16-ai határozata alapján intést vétettek föl. Ennek tükrében az eljárás komolyságát tekintve nem lehetet súlyos mivel ezt követően még hosszú éveket szolgált a hadseregnél.¹⁹ A vizsgálatot követően Spaits október végétől egészen 1905 novemberéig szabadságon volt, aminek ideje alatt a Távol-Keleten dúló Oroszország és Japán közötti konfliktust kereste fel, mint magánember és ahol több héten keresztül a hadszíntéren kint töltve figyelte meg a cári hadsereget.

¹⁹ HL, Katonai Anyakönyvi Lapok 30558.

Az orosz-japán háború

A Cári Birodalom keleti expanziója

A 19. század első felében a Cári Birodalom befolyása a napóleoni Franciaország európai hegemoniális erejének megtörésével növekedni kezdett Európában, az elkövetkező évtizedekben megerősítette közép-európai pozícióit. Oroszország számára az 1853–1856 között lezajlott krími háború és az azt lezáró párizsi békeszerződés következtében a nyugati irányú orosz geopolitikai törekvések egy időre lezárultak és a század második felében lassacskán egy közép- kelet ázsiai irányt vettek, amelynek kezdetei a 15. századig nyúlnak vissza.

A 19. század folyamán a Csing birodalom nagyhatalmi szerepe a belső problémák és a kívülről érkező nyomásoknak következtében megrendülőben volt. A Cári Birodalom nyomon követte ezeket a Kína számára vészterhes időket és a felkínálkozó lehetőséget felhasználta keleti irányú expanziójára. A terjeszkedő politika a krími háborúban megszerzett tapasztalatok alapján a szibériai orosz területek védhetőségének érdekében az Amur vidék ellenőrzés alá vonásával indultak meg. A második ópiumháborút követően az 1858. évi aiguni és a két évvel később 1860. évi pekingi szerződés értelmében a cári birodalom az Amur folyótól északra és az Ussuritól keletre fekvő, továbbá déli irányban a Tumen folyóig terjedő területek a cári birodalom fennhatósága alá kerültek.²⁰

Oroszország az ezt követő évtizedek folyamán passzívabb külpolitikát folytatott a Távol-Keleten és majd csak a század végén kezdett újabb aktivitást mutatni az itteni területek felé, amikor is a Meiji császárság győztes első kínai-japán háborúját követően orosz-francia-német közös fellépésével sikerült a feltörekvő új hatalom területi törekvéseinek útjába állni.²¹

Birodalomépítő Japán

²⁰ NAUMOV 2006. 125-126.

²¹ ORMOS – MAJOROS 2003. 181.

Japán Kelet-Ázsiában egyedülként képes volt elkerülni a gyarmati, félgyarmati helyzetbe való kerülést és a 19. század második felétől sikeres modernizációjával nagyhatalmi szerepbe lépett elő a nemzetközi gazdasági és politikai porondon.

A Meiji időszak modernizációja során a politikai-katonai jellegű birodalomépítés és a külső erőforrások megszerzésére lassan egyre nagyobb igényt támasztottak az állam részéről és ezeknek a külső területeknek a megszerzésére, birtoklására egyre nagyobb figyelmet fordítottak.²² Japán igénye a közeli Koreai-félsziget iránt már a 17. század első felében kialakult, amikor is polgárháborús időszakot lezáróan a Tokugawa-dinasztia a részleges elzárkózás idejét (mely az 1639 és 1854 közötti időszakot jelentette) megelőzően az Edo-bakufu 1603-tól egészen 1635-ig szorgalmazta a külkereskedelmi fejlődést és a bakufu engedélyével kereskedelmi hajók indultak el Délkelet-Ázsia nagyobb kikötőibe. A külkereskedelmi fejlődése mellett a sōgun a sinkoku siszō ideológiájával²³ azokat a Délkelet-Ázsiai államokat, városokat, tartományokat, amelyekkel ilyenformán kapcsolatba kerültek behódolásra szólította fel. Ennek azonban egy vezető sem volt hajlandó behódolni és a bakufu korlátozó intézkedéseket bevezetett és így a kereskedelmet és terjeszkedést célzó irányzat véget ért japán számára Délkelet-Ázsiában és egy szűkebb térben a környező szomszédjainál (Korea, Rjúkjú Királyság, Ezo szigetek) érvényesítették a sinkoku siszō ideológiáját²⁴.

A 19. század második felétől a modern japán állam expanziós politikájának első lépéseként a környező szigeteket foglalta, közigazgatása alá vonva őket.²⁵ A következő állomása a terjeszkedő politikának Korea megszerzése volt. A feltörekvő új államnak a Koreai-félsziget több szempontból is fontos volt közvetítő közeg volt, amellyel Japán képessé vált bekapcsolódni az ázsiai kontinens kulturális és kereskedelmi hálózatába. Emellett a 19. század folyamán az ország védelméből kifolyólag úgy vélte a kormányzat, hogy a félsziget közelsége veszély forrást jelent a számukra, főként miután a század második felétől kezdtek megjelenni a térségben a franciák, kínaiak és később az oroszok, mely aggodalommal töltötte el a japán vezetést. A külföldi fenyegetés árnyékában azonban Japánnak lehetősége nyílt, hogy Koreában koncessziós jogokat szerezzenek a nyugati nagyhatalmakkal szemben.²⁶ Ezáltal Japán tudatos

²² TOTMAN 2006. 441.

²³ A sinkoku siszō ideológiája alapján Japán az istenek országa, mert az isteni Tennō legitimizálja a hatalmat. Ezáltal kizárt, hogy a Tenno bárkinek behódoljon ellenkezőleg a Tenno által legitimizált hatalom, azaz a sōgun hivatott uralkodni az „Ég Alatt”.

²⁴ SZERDAHELYI 1997. 66-72.

²⁵ TOTMAN 2006. 441.

²⁶ Uo. 441-442.

programot indított el 1870-es években Korea politikai és gazdasági ellenőrzésének megszerzése érdekében.²⁷

1875-ben a Meiji császár megtámadta a Koreai Josen Királyság alá tartozó Kanghwa-szigetet, ezt követően 1876-ban szerződésben biztosítottak, hogy a koreaiak a japánok előtt megnyitják Busan, Wonsan, Chemuplo kikötőit és a japánok területenkívüliségét és a japán áruk vámmentességét élveztek. Ezzel a szerződéssel elindult a Japán császársághoz való fokozatos hozzácsatolás. Ez ellen 1882-ben katonai felkelés tört ki, melyet a japánok gyorsan levertek és ugyanabban az évben a koreaiakkal aláírták egy újabb szerződést (incheoni szerződés), aminek értelmében 700 ezer főnyi japán katona állomásozhat a Koreai-félszigeten állandó jelleggel.²⁸ Japán mellett Kínának is sikerült befolyást szereznie bizonyos koreai területek felett. A két fél a konfliktus elkerülése végett 1885-ben megkötötte a tianjini egyezményt, amely, ami kimondták, hogy a két fél vállalja, hogy a félszigetről kivonja csapatát,²⁹ azonban az egyezmény aláírását követően a kínai befolyás továbbra is megmaradt a félszigeten, mivel a Kína barát frakció maradt az udvari irányításban.³⁰

Út a háborúhoz

Japán geopolitikai célja az volt, hogy a Koreai-félsziget egészét ellenőrzése alá vonják, azonban az 1890-es évekre két problémával kellett szembenézniük. Elsőként azzal, hogy a cári Oroszország 1891-ben belekezdett a Transzszibériai Vasút építésébe, amelynek egyik állomását a félszigeten tervezték megépíteni,³¹ mely kontinentális vasút egy esetleges konfliktus folyamán stratégiai előnyt is jelentett volna a cári erők számára,³² másrészt azzal, hogy Korea felett szomszédja a Középső Birodalom befolyását kiterjesztette.³³

Japánnak Oroszország térnyerésének ellenére elsőként a Középső Birodalommal volt szükséges rendeznie a Koreai-félsziget kérdését. Koreában az 1890-es évek első felében ismételten feszültebbé vált a viszony Kína és Japán között és az 1894-ben kialakuló két

²⁷ MURAKÖZY 2017. 108.

²⁸ KOVÁCS 2017. 240.

²⁹ Uo. 240-241.

³⁰ PETER 1976. 127.

³¹ ORMOS – MAJOROS. 180.

³² LONE 2000. 26-28.

³³ TOTMAN 2009. 443-444.

esemény fogja elvezetni a két hatalmat ahhoz, hogy 1894-95-ös kínai-japán háború kirobbanjon. Az egyik ok az volt, hogy Kim Ok Kjun-t³⁴ meggyilkolták kínai és koreai ügynökök, a másik ok pedig, hogy Koreában kirobbant a Tonghak-felkelés, amit a kormány nem volt képes leverni, az idegenellenes lázadást végül kínai segítséggel sikerült felszámolni, akik egy 4000 főt számláló hadtestet küldtek ki ennek elfolytására. Ebből kifolyólag Japán egy olyan javaslattal állt elő, hogy Koreát tegyék protektorátussá, ezt azonban Kína elutasította és harciasan lépett föl Japánnal szemben, így végül meiji kormány a háború mellett döntött. A háború 1894. augusztus 1. kezdődött meg és egészen 1895. április 17-ig tartott. A háború kirobbanásakor a külföldi megfigyelők azt gondolták, hogy a szigetország nem lesz képes felvenni a harcot a Qiung-birodalommal szemben, csak hogy végül a jól képzett, jól felszerelt japán hadsereg és haditengerészet hat hónap alatt legyőzte a kínai birodalom hadseregét.³⁵ A gyors győzelmet végül a Shimonoseki békével zárták le, ami által Japán megkapta Tajvant,³⁶ továbbá a Liatung-félsziget és a Pescadores szigeteket, valamint ezek mellett nagyobb összegű jóvátételben is részesült,³⁷ illetve Korea függetlenségét elismerték.³⁸

Az események hatására Oroszország addigi passzivitásából aktivizálódott és az orosz expanziós törekvésekkel kapcsolatban már az 1860-as évek folyamán megfogalmazódott a Távol-Keleten a tengermelléki területek megszerzését követően a mandzsúriai tengerpartig való kitolása. Az orosz stratégiák részéről egy esetleges japán térhódítás a Sárga-tenger északi partszakaszán azzal a veszéllyel szolgált, hogy a későbbiek folyamán folytatódhatott volna az expanzió északi irányba és ennek következményében a szibériai orosz területek védtelenné váltak volna egy esetleges támadással szemben. A Koreai-félsziget esetleges japán ellenőrzés alá kerülése azzal az eshetőséggel fenyegette volna a cári birodalmat, hogy a Csuzimai-szoros mindkét felét a japánok vonták volna ellenőrzésük alá és ezáltal az orosz hadihajók nagyobb kerülővel lettek volna képesek kijutni a közeli vizekre.³⁹ Ezért végül Oroszország a nyugati hatalmak közül Franciaországgal, Németországgal együttesen fellépve tanácsolták Japánnak, hogy önkéntes módon mondjon le a félszigetről. A háború után három évvel ezt a helyzetet az is tetézte, hogy a Liatung-félszigetet kölcsönbérletben vette át Oroszország Kínától.

³⁴ Kim Ok Kjun (Kim Ok-kyun) a fiatal koreai nemesekből álló önmagukat Reformpártnak elnevezett csoportosulás vezető alakja. A csoportosulás célja japánhoz hasonló reformok végrehajtása a szigetországgal együtt és a kínai vazallusi politika visszaszorítása. Csoma 2016. 64.

³⁵ PETER 1976. 127-129.

³⁶ JAMES 2010. 85.

³⁷ VÖLGYI 2015. 26.

³⁸ PETER 1976. 129.

³⁹ VÁRNAI 2022. 61.

A Kínával folytatott politikai és katonai konfliktusok után Oroszország lett az új ellenfele a Meiji birodalomnak Korea birtoklásáért. Oroszország számára a jégmentes kikötők megszerzése egy régóta áhított cél volt, ugyanis Európában az Északi tenger kikötői az év nagy részében befagytak, míg a Fekete-tengeren a Pontus-szerződés korlátozta Pétervárat a szabad hajózásban.⁴⁰ Ezáltal a 1890-es években felértékelődött a Kelet-Ázsiába való terjeszkedés és kikötők biztosítása.⁴¹

A két hatalom az első pár évben meg tudott állapodni abban, hogy Koreát a két érdekszféra között felosztják, így ekkortól mind a két ország csapatokat állomásoztatott a félszigeten. A megegyezés 1896. júliusában jött létre Jamagata Aritomo és Alekszej Lobanov-Rosztovszkij által aláírt jegyzőkönyvvel, amelynek értelmében a japán császárság déli részt vonta befolyása alá, míg a cári Oroszország pedig az északit.⁴² Az 1899-ben kitört boxer felkeléskor Japán és Oroszország is küldött csapatokat Mandzsúriába és Észak-Kínába.⁴³ A lázadás folyamán az orosz csapatok 1900-ban ideiglenesen három tartományt megszálltak Mandzsúriában, amelyet Pétervár részéről végleges okkupációnak tekintettek. 1902-ben Kína többszöri követeléseire az oroszok megígérték a területről való kivonulást, de 1903-ban végül ez nem következett be és véglegesen berendezkedtek ott, mellyel párhuzamosan Koreában is megerősítették az állásaikat. Ezek megtartása az érdekszférán kívül, azért is volt fontos, mert logisztikát tekintve az anyaországot a távol-keleti területekkel egyetlen sín pár kötötte össze.⁴⁴ Japán és Nagy-Britannia is aggódó figyelemmel követték a cári Oroszország előretörését Kelet-Ázsiában, mely végül 1902-ben a angol-japán szövetségi szerződés megkötéséhez vezette. A szerződés biztosította Japánt az esetleges japán-orosz háború esetén Anglia semlegességéről és kölcsönösen megegyeztek, hogy ha a háború nagyobb méreteket öltene, akkor kölcsönös fegyveres segítséget szolgáltatnak egymásnak.⁴⁵

A Meiji kormányzaton belül Ito Hirobumi és a mérsékeltebb politikusok el akarták kerülni a fegyveres összetűzést, azonban a nagyobb számú és befolyásosabb politikusokból álló párt a háború kirobbantása mellett érvelt. Végül Komura Dzsutaro külügyminiszter és Roman Rozen tokiói orosz nagykövet utolsó egyeztető megbeszélésén, Komura Koreában a japán érdekek elismerését,⁴⁶ és az oroszok Mandzsúriában állomásozó katonáinak kivonását

⁴⁰ GABÁNYI 1909. 6.

⁴¹ JUKES 2002. 8.

⁴² VADÁSZ 2020. 615-616.

⁴³ TOTMAN 2006. 445.

⁴⁴ GABÁNYI 1909. 8.

⁴⁵ DIÓSZEGI 1994. 214.

⁴⁶ VADÁSZ 2020. 616.

követelte.⁴⁷ Rozen pedig a félsziget északi részét semleges területnek tanácsolta a két birodalom között.⁴⁸ Végül ezek az egyeztetések nem vezettek sikerre és Oroszország megerősítette állásait Mandzsúriában.⁴⁹ A japán Császári Tanács végül beszüntette a tárgyalásokat és a fegyveres beavatkozás mellett határozott és a Japán flotta 1904. február 8-án meglepetés erejével megkezdte Port Arthur tengeri ostromát.⁵⁰

Port Arthurtól Mukdenig

Japán a hadjárat kezdetén a félsziget földrajzi közelségéből adódóan nagyobb csapattesteket volt képes bevetni Oroszországgal szemben. A háború kezdeti szakaszában a transzszibériai vasútvonal hosszúsága és az egy vasúti vágányának köszönhetően Pétervárrészéről a mozgósítások igen lassan haladtak. Az orosz katonai állomány nagysága ugyan nagyban túltett japánén, de a szállítások ideje legalább 2 hónapot vettek igényébe, amely a háború végkimenetelét nagyban befolyásolta.⁵¹

A Meiji császárság annak érdekében, hogy a szárazföldi csapatait sikeresen és biztonságosan partra tudja tenni a félsziget nyugati részén a császári flotta segítségére volt szüksége. A japán flotta február 8-án megjelent Port Arthurnál és meglepetés erejével a hullámsírba akarta küldeni az orosz flottát, de végül ez a terv nem sikerült, mivel csak az orosz hadiflotta egyes hajóit tudták megrongálni, így továbbra is fenyegető veszély maradt japán számára az orosz tengeri jelenlét.⁵²

Február 9-én a japán I. hadsereg kihajózása elkezdődött, szintén ebben az időpontban a félsziget keleti oldalán a 12. hadosztály Genzánál partra szállt. Február 14-ére Korea fővárosa, Szöul és Genzan a japán erők birtokába került, viszont az I. hadsereg a Yalu folyónál csak április 20-ára tudta az állásait elfoglalni a nehezen járható utak miatt. A japánoknak két problémával kellett szembenéznie, az egyik, hogy a folyón nem volt épített híd, a másik pedig, hogy az oroszok a Yalu folyó túlsó partján február óta összevonták csapataikat és erődítéseket építettek,

⁴⁷ DIÓSZEGI 1994. 214.

⁴⁸ VADÁSZ 2020. 616.

⁴⁹ DIÓSZEGI 1994. 214.

⁵⁰ GABÁNYI 1909, 9.

⁵¹ GABÁNYI. 1909. 10.

⁵² DREA 2009. 133.

hogy az érkező japán I. hadsereg átkelését megakadályozzák.⁵³ Az I. hadsereg május 1-én sikeresen étkelt a Yalu folyón és győzelmet aratott az orosz keleti különítmény felett. A csata eredménye képen a II. hadsereg Liaodongi-félszigeten megkezdte a partraszállást és a háború kirobbanásának 3. hónapjára a japán erők megszerezték Koreai-félsziget fölötti ellenőrzést.⁵⁴ Közben a haditengerészet februárban és márciusban sem volt képes Port Arthur kikötőjének teljes lezárására,⁵⁵ de ennek ellenére nem volt várható orosz csatahajó kihajózása a medencébe és ezáltal a II. hadsereg szállító hajóit nem veszélyeztette a partraszállás folyamán.⁵⁶

A japán II. hadsereg egyik célja Port Arthur elzárása és elszigetelése volt, a másik pedig a Liaodongi-félszigeten található kikötők megszerzése.⁵⁷ A partraszállást követően Anatoly Mikhaylovich Stessel orosz tábornok elhatározta, hogy a Nanshan-i földszorosnál fogja feltartoztatni a japán sereget, mert a nanshani magaslat háromszögalakban emelkedik és onnan a gyalogság és a tüzérség számára kitűnő kilövessel bír és a földszoros legkeskenyebb része itt 33 km széles ezáltal a felfejlődés lehetősége igen csekély. A II. hadsereg 3 darab hadosztálya május 25-én megkezdte a Nanshan magaslat ostromát. Az ostromot vezető Oku tábornok a parancsnokok tanácsai ellenére újabb rohamokra indította meg kifáradt és lőszerhiánytól szenvedő katonáit, akiknek az esti órákra sikerült bevenniük a magaslatot.⁵⁸ A győzelem eredményeként az oroszok véglegesen beszorultak Port Arthurba, míg a japánok a félszigeten sikeres megtudták szerezni a kikötőket és Port Arturt körül tudták zárni.⁵⁹

A Nanshan magaslatnál aratott győzelem után a japán III. hadsereg feladata lett Port Arthur körülvétele és ostroma, míg a II. hadseregnek Ljaojan felé kellett elindulnia, addig az I. hadseregnek a parancs szerint Fönhuancsön környékén kellett állomásoznia míg megfelelő alkalom nem nyílt az orosz főerők megtámadására.⁶⁰ A cél az volt, hogy a mandzsúriai hadsereg előre nyomul Liaoyangig, ahol az I. hadsereg megkerülve az oroszokat, sikeresen megsemmisíti a cári hadsereget és ezáltal utat nyit Mukden irányába, ahol a későbbiekben a III. hadsereg Port Arthur bevételét követően csatlakozni fog hozzájuk. Az oroszok ekkor több kisebb csaták sorozatát vívták meg, hogy az Európából érkező seregtestek megérkezéséig időt nyerjenek.⁶¹

⁵³ GABÁNYI 1909, 17-33.

⁵⁴ SISEMORE 2003. 18-19.

⁵⁵ EDWARD 2009. 133.

⁵⁶ GABÁNYI 1909. 48.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ SISEMORE 2003. 20-25.

⁵⁹ GABÁNYI 1909. 59.

⁶⁰ Uo. 49.

⁶¹ EDWARD 2009. 136.

A Port Arthurnál lévő japán III. hadsereg augusztus 7-én támadást indított az északi arcvonal irányából az orosz előállások irányába és 18-ára sikerült azokat bevenniük. Augusztus 19-től Nogi Marasuke altábornagy frontális támadást rendelt el, amely egészen augusztus 24-ig tartott, amely a sereg számára 14-15 ezer katona életébe került. A vezetés részéről rájöttek, hogy frontális támadással nem sikerülhet a kikötő bevétele és rendszeres ostromot szükséges alkalmazni.⁶²

A sikertelen Port Arthuri ostromot követően a Kuropatkin tábornok vezette orosz főhadsereg a japán mandzsúriai hadsereg északi irányú előre nyomulását Liaojang-nál kívánta megállítani. Az orosz katonai vezetés egyébként nem volt tisztában azzal, hogy 158 ezres orosz főhadsereg számbeli fölényt biztosít számukra a 125 ezer fős japán haderővel szemben.⁶³ A japán hadtestekhez képeset erőfölényben volt, de ezt nem tudták kihasználni a hírszerzés mulasztása miatt, mivel a japán erőket az sajátjuknál jóval nagyobbra becsülték.⁶⁴ Ezért a Liaoyangnál az állások védekezésére lettek kialakítva, mert a városban az orosz erőknél raktárai és hadianyagai voltak.⁶⁵ Japán számára a csata minél hamarabbi megvívása volt kedvező, mert számukra alig érkezett erősítés, ezzel szemben Kuropatkin orosz erőinek száma napról napra nőtt. Emiatt a japánok azt tervezték, hogy a hadsereget két nagyobb részre osztják és az orosz erőket a közvetlen támadással felmorzsolják, de, ehhez előbb vissza kellett volna szorítani őket Liaoyanghoz, ahol a két út találkozik. Itt alakult ki a csata döntő szakasza. Augusztus 26-án megindultak a komolyabb harcok, a japánok megpróbálták elfoglalni a Hunhsha-hágót de többszöri próbálkozás ellenére kudarcot vallottak, ezért egy éjszakai támadás mellett döntöttek, amely meghozta a várt sikert. Augusztus 30-án kezdődött meg a csata fő ütközete, ahol Mandzsúriai erők megkezdték a frontális támadásokat az orosz állások ellen. Szeptember 3-án Kuropatkin olyan jelentéseket kapott, hogy az I. Szibéria hadtest visszavonult a Liaoyangnál lévő fő védvonalról és hogy ember és lőszerhiánnyal küzdenek és emellett a Manjuyama elleni támadást is kudarcot vallott. Ezáltal Kuropatkin elrendelte a visszavonulást Mukden irányába. A csata döntő erejű volt a háború kimenetelében annak ellenére, hogy az cári fő erőket nem örölték fel a japánok, de az orosz morál nagymértékben megrendült.⁶⁶

A csatát követően egy nyugalmasabb időszak következett be a háborúban. Orosz részről egy újabb csata tervét kezdték el kidolgozni, hogy ezáltal a Port Arthurról nehezedő nyomást

⁶² GABÁNYI 1909. 258-260.

⁶³ STEINBERG 2005. 119.

⁶⁴ GEOFFREY 2020. 49.

⁶⁵ GABÁNYI 1909. 124.

⁶⁶ Uo. 100-128.

enyhítsék, megakadályozzák egy újabb japán hadtest érkezését és a katonák morálját növeljék. A főparancsnokság végül elhatározta, hogy az esetleges japán támadást nem várja meg és az ellenséges erők lehetséges visszaverése végett megkezdik az offenzívat. Október 4-én a cári erők megkezdtek az előre nyomulásukat, ezáltal megkezdődött a Sha-ho-i csata. Mind a két fél számára a Sha-ho-i csata a háború első időszakának a végét jelentette, mind a két ország elért kisebb sikereket, de semelyikük sem volt képes átütő sikert elérni. Orosz részről Kurapatkin sikeresen vissza tudott vonulni annak érdekében, hogy seregét az Európából érkező erőkkel megerősítse, de közben több csatába is belebonyolódott, ami a sereg morálját rontotta és a stratégiai fontos állások elvesztésébe került. A japánoknak azt a célját, hogy egy gyors döntő csatában legyőzik a cári erőket –mialatt olyan stratégiai fontosságú területeket elfoglalnak, mint Port Arthur – végül nem sikerült megvalósítani a tél beállta előtt.⁶⁷

A Sha-ho-i csatát követően harcszünet állott be október közepétől egészen január végéig Mandzsúriában. Mind a két fél beásta magát a Sha-ho folyó mentén, ahol menhelyeket és különféle akadályokat telepítettek. A japán mandzsúriai sereg a folyó déli, míg az orosz erők a folyó északi részén vetették be magukat. Az átmeneti békésebb időszak alatt Port Arthur január 2-án megadta magát. A Japán haditengerészet számára a hír, hogy a becslések szerint az orosz balti flotta 1905 elejére megérkezhet Tajvanhoz felerősítette a vezérkar követeléseit, hogy a III. hadsereg decemberre foglalja el Port Arthurt. A hadsereg és a flotta között létrejövő ellentétek miatt a III. hadsereget vezető Nogit leakarták váltatni, de végül egy olyan megegyezés született, hogy Oyama Kodama Gentaro tábornok vezényelje a 203-as hegy elleni támadást és Nogi műveleti szerepe névleges lett. A 203-as hegyet november 26-án a japán erők sikeresen bevették és a november 30-ai orosz ellentámadást is visszaverték. Ezáltal december elejétől a hegyen lévő megfigyelők pontos információkkal tudták ellátni a tüzérséget és így a hadi kikötőt tarthatatlanná vált az oroszok számára.⁶⁸ A kikötőt védő Stöszel tábornok január 1-én hadikövetet küldött ki, amelyben az erőd megadására vonatkozó ajánlat állt. Egy nappal később, január 2-án a megadási feltételeket megállapítottak miszerint minden erőd, hajó és hadianyag a japán hadsereget illeti, az orosz tisztek és katonai hivatalnokok számára az oldalfegyver megtartását engedélyezték és Oroszországba való visszatérésüket annak feltételében, hogy ha Japán ellen több hadjáratban nem harcolnak. A szerződés aláírása után január 16-án a japánok ünnepélyes keretek között bevonultak Port Arthurba és ezután a Mandzsúriában állomásozó

⁶⁷ WESTWOOD 1986. 116-118.

⁶⁸ EDWARD 2009. 152-153.

hadseregnek szállítottak a hadi és emberanyagot. Az ostrom alatt japán mintegy 80 ezer főnyi embert vesztett, addig az oroszok csupán 25 ezer embert.⁶⁹

Az 1904 októberében hosszabb szünet állt be a mandzsúriai harcúterén a sikertelen orosz támadását követően, amelyet néha a két fél megszakított kisebb léptékű csatározásokkal és ágyúzásokkal. 1905 elejére Kuropatkin tábornok úgy vélte, hogy elegendő haderő gyűlt össze a vezénylete alatt és rászánta magát a döntő ütközet megvívására, ezért Mukden környékét védelmi állásokkal megerősítették. A japánok is ez idő alatt rendezték soraikat és elkezdték az előkészületeket a döntő ütközetre. A környező falvakat megerősítették és az elesett Port Arthur-i feldarabolt csapatokat és ostromlövegeket átcsoportosítottak Mukden irányába. Végül a három hétig tartó Mukdeni csata 1905. február 23-án orosz részről kiadott támadó parancssal indult meg. A harcok folyamán Nogi tábornok csapatai március elején megérkeztek, amely folyamán egy átkaroló hadműveletet kellett végrehajtaniuk, amely az orosz csapatok bekerítését eredményezte volna. A japán csapatok előrenyomulásának eredményeként Kuropatkin tábornok látva, hogy sikerre nincs kilátás, ezért a hadsereg nyugodt elvonulásának érdekében március 8-án általános visszavonulást rendelt el az orosz csapatok számára. A csatát követően az orosz erőknél sikerült elkerülnie a teljes bekerítést, de csata alatt és a visszavonulás folyamán olyan veszteségeket szenvedtek az mind fizikálisan és morálisan is, hogy kétségtelené vált, hogy vereséget szenvedtek és a háborút nem lehet folytatni.⁷⁰

A 1904. októberében kihajózott orosz balti flotta nyolc hónapos úttal érkezett meg a Koreai-szorosba, ahol 100 ezer mérföldes útja után 1905. május 27-én hullámsírban végezte. A Tsushima-szorosban a Togo Heihachiro admirális által vezetett japán flotta az orosz haditengernagy 12 db hajóját elsüllyesztette, 4 db pedig zsákmányként került a japánokhoz.⁷¹ Ezáltal az oroszok utolsó reménye is sírba szállt, az egymást követő szárazföldi csapások után a bizakodás, hogy a szigetország utánpótlását elvágják és a tengeri uralmat biztosítják maguknak a japán flotta sírba küldésével, végül ez is teljesen megsemmisült és már csak a béke megkötése jöhetett szóba.⁷²

⁶⁹ GABÁNYI 1909. 265-266.

⁷⁰ Uo. 191-215.

⁷¹ EDWARD 2009. 142.

⁷² GABÁNYI 1909. 250.

Spaits Sándor Mandzsúriában

Megfigyelők

A katonai konfliktusok során, mint a fentiekben tárgyalt 1904-1905-ös orosz-japán háborúnál a közvetlenül nem érintett hatalmak számára, mint Nagy-Britannia, Franciaország, az Amerikai Egyesült Államok, Olaszország, Németország az Osztrák-Magyar Monarchia lehetőség volt indirekt módon a tapasztalatgyűjtésre és az új modern hadviselés alakulásának megfigyelésére azzal, hogy hivatalos katonai megfigyelőket és katonai attasékat küldtek ki a konfliktus tanulmányozására.⁷³ A Monarchia részéről mind a két háborús félnél megtalálhatóak voltak magyar származású megfigyelők. Orosz oldalon Csicserics Miksa alezredes, aki Liaojan-nál a Saho-folyónál és Mukdennél vett részt, mint attasé és készített feljegyzéseket az ott látottakról,⁷⁴ Japán oldalon pedig Dáni Béla százados az I. hadsereg Mandzsúriai főhadiszállásán figyelte meg a háborút és készített feljegyzéseket.⁷⁵

Rajtuk kívül Spaits Sándor – a becsületügyi eljárást követő mintegy 1 évnyi szabadsága ideje alatt –, mint magánember önköltségen indult el 1904 novemberében Mandzsúriába, ahol több hetet eltöltve nem hivatalos megfigyelőként volt jelen a mukdeni csatánál. Utazása és a fronton kint töltött ideje alatt 132 fényképet készített. Később a mukdeni csata sikertelenségét követően egyedül elindult hazafelé Perzsián át, ahol látogatást tett Mozaffar ad-Din sahnál is, ahol szintén több fényképet is készített.

Bécsből Mukdenig

Spaits Sándor 1904 novemberében indult útnak Szentpétervárra abban a reményben, hogy valamilyen úton képes lesz engedélyt szerezni, hogy Mukdenbe elutazhasson. Útja Rigán át vezetett, ahol rokoni látogatása mellett a háború állapotáról szeretett volna híven tájékozódni, mivel azon az állásponton volt, hogy Ausztria-Magyarország lapjai oroszellenesek és a

⁷³ BALLA 2014. 635-636.

⁷⁴ BALLA 2010. 105-106.

⁷⁵ Révai Új lexikona 5. (Szekszárd, 2000) 119.

lapokban közölt hírek túlzóak és a cári hadsereg állapota rendezettebb, mint amit leírnak róla. Végül a Rigában szerzetet információk alapján szembesülnie kellett, hogy a hazai lapok által közölt cikkek nem túloztak. Az itt tartózkodásának ideje alatt látogatást tett Midshipman von Schlippe a volhyniai nemesség marsalljának fiánál, akinél az orosz tengeri haderőről, a Port Arthurt ért meglepetés szerű támadásról, a 3. hajórajról és a fekete-tengeri flotta lehetséges távol keleten való bevetéséről szerzett információkat.⁷⁶

Rigát követően decemberben Spaits megérkezett az orosz fővárosba, Szentpétervárra, ahol szembetűnő volt számára, hogy a háborúnak nem találta semmi nyomát és minden a megszokott mederben folyt. Munkájában megjegyzi, ha nem is érzékelhető a népen a háború viharos szele fel-fel tűnnek az gyűjtőpersejek az utcákon és a vendéglők asztalain, az előkelő világban pedig néhány hölgy betegápolói tanfolyamokat látogat, míg mások a téli palotában fehéreneműket, ágyneműket, meleg alsóruhákat és lábravalókat készítenek a fronton harcolók és sebesültek számára. A százados részéről az itt tartózkodás eredeti célja az volt, hogy engedélyt kapjon Kuropatkin tábornoktól arra, hogy kiutazhasson Mukdenhez, de egyre hosszabb időt kezdett felölelni ennek megszerzése. Végül az Osztrák-Magyar Monarchia pétervári nagykövete, gróf Aloys Lexa von Ahrenthal⁷⁷ felkarolta Spaits ügyét és azt az ajánlatot tette a százados számára, hogy mint tudósító vegyen részt a konfliktusban. Spaits elfogadó volt az ajánlattal, mivel utazásának a legfőbb célja azt volt, hogy cáfolja a véleménye szerint a cári haderővel kapcsolatban megjelent tévhiteket és valótlanságokat. Az osztrák-magyar követ közbenjárása csak idővel hozta meg a várva várt eredményt és csupán december végére érkezett meg Kuropatkin tábornok szárnysegédjétől az engedély.⁷⁸

Januárban Spaits Sándornak közel egy hónapnyi vonatútjába került Szentpétervárról eljutni Mukdenhez. A transzibériai vasúton megtett utazás során Irkutszkba érkezve a tovább utazásig megtekintette a várost, ahol elsőként érezte meg a háború szelét, minthogy újoncok gyakorlatozását láthatta az utcákon a helyi vöröskereszt és magán alapítású kórházakban a japán fegyverek által megsebesült betegeket vehetett szemügyre. A „Mandzsúriai” vasútállomásra megérkezve nem volt zökkenőmentes átszállása a Karbin irányába induló vonatra. Itt szembesült először Spaits első kézből azzal a zűrzavarral, amit a háború forrataga és az orosz vasúti -postai közegek képesek okozni az utazás folyamán, végül is a fennálló helyzetet így

⁷⁶ SPAITS 1907. 7-13.

⁷⁷ Csehországi születésű német főnemes, 1888-94 között követségi tanácsos Péterváron, később 1895-től bukaresti követ. Az Osztrák-Magyar Monarchia pétervári nagykövete 1899-től, majd 1906-1912 között közös külügyminiszter. SOMOGYI 1986.; BÖLÖNY 1978. 435-436.

⁷⁸ SPAITS 1907. 14-22.

látta: „Egyszerű estebédjük után főnökük a parancsot adja ki: » A német egészségügyi vasúti vonat holnap reggel 8 óra és 40 perckor tovább megy « ! És — egy perccel sem indult el később! Hát mi? Az állomásfőnök azt hiszi, hogy holnap délben. — A pályaudvarparancsnok ? Az azt mondja, holnap este. És így tovább. Mindenik mást.”⁷⁹

Karbinba négy napi utazás során értek el az ott látottakról a százados hűen az útikönyvekhez mérhető leírással írja le művében a város látképét. Innen már egyenesen Mukden irányába indultak, ahol megérkeztük előtt Spaits megjegyzi a vele együtt utazó cári katonákról kialakított bizodalma újra megerősödött mivel kiállításuk és felszerelésük kitűnőnek látszott. A háború kimeneteléről is pozitív képet alkotott, de szembesülnie kellett, hogy a vele utazók közül a legtöbben ennek ellenkezőjét vallották. Végül január végén Spaits Sándor sikeresen megérkezett úticéljához.⁸⁰

Egy hónap megfigyelés

Spaits Sándor Mandzsúriában való tartózkodásának ideje alatt a szandepui csatát követően a mukdeni csatáig terjedő időszakot figyelte meg, mely mintegy egy hónapig tartó hadműveleti periódusa volt. Spaits itteni tevékenységét három részre lehet felosztani. Egyrészt, hogy mit is látott és tapasztalt az orosz hadállásokon folyó mindennapi életből, másrészt, hogy a külföldi haditudósítókkal és attasékkal való érintkezése során mit is tudhatott meg az idegen nemzetek megfigyelőitől a háborúról. Harmadrészt pedig azt, hogy milyen ismereteket szerzett a mandzsúriai hadszíntér geográfiai adottságairól és kulturális világáról.

Spaits Mukdenbe érkezését követően miután ideiglenes szállását elfoglalta, az Osztrák-Magyar Monarchia egyik hivatalos katonai attaséja Csicserics Miksa alezredes meginvitálta, hogy másnap együtt tekintsék meg a hadállásokat Kouloucsba a 17. hadtest főhadiszállásán, ahol Szeptycki gróf százados a Monarchia másik hivatalos attaséja tartózkodott. Szeptycki gróffal való találkozása alkalmával Spaits a két osztrák-magyar megfigyelővel közös fényképet készített. A gróffal való találkozást követően lehetősége nyílt, hogy a balszárnyon tett útja során, – miközben Csicserics alezredest kísérte tovább Huansanba – szemügyre vegye a cári erők több hónapnyi munkával kialakított műszaki berendezéseit. Az út során látott vasúti infrastruktúra

⁷⁹ SPAITS 1907. 46.

⁸⁰ Uo. 56-57.

és a tábori vasutak kialakítása és az összeköttetésük a főhadiszállással és a hadosztály kórházakkal, emellett a telefonvonalak és a fontos objektumon mentén kialakított erős őrségek azt a benyomást keltették a századosban, hogy egy olyan hadvezér vezeti a cári erőket, aki későbbi hadműveletekre rendezkedett be.⁸¹

A balszárnyon tett utazása és a Mukden környéki útjai során Spaits a katonák mindennapi életét szemrevételezte. A főhadszintér környékén, ha nem a frontvonalon voltak a katonák akkor a közeli lakosok által birtokba vett fanzákba,⁸² zemliankákba⁸³ vagy mongol nemzetjurtákban voltak elszállásolva. Ezeknek a tiszteknek és közkatonáknak a százados észrevételei alapján, ha nem is volt bőséges ellátásuk a szükségleteik kielégítésre kerültek. Napjaikat orosz szokáshoz hűen folytatták, késő éjszakáig fennmaradtak, így napjaik a délelőtti folyamán kezdődtek el. A hadművelési szünet ideje alatt a közkatonák napja, amennyiben nem a harcfrontnál tartózkodtak, akkor gyakorlásból és munkából állott, amit az esti imát követően étkezéssel zártak. Az ellátásáról jó véleményen volt Spaits, szerinte a közkatonák elég kalóriát kaptak és egészségi állapotukat is megfelelőnek találta és azt állapítja meg az útja során, hogy ezt egyedül a teának köszönhetik, mivel a katonák csak ezt fogyasztják.⁸⁴

Spaits Sándor látogatása alapján megjegyzi, hogy véleménye szerint két olyan állítást is cáfolni lehet, amely a cári erőknél a mukdeni csata előtt előidézte a demoralizációt. Az elsőt az alkohol fogyasztással kapcsolatban teszi meg, mivelhogy amit a hazai lapoknál lehetett olvasni arról, hogy a cári katonák ittasok és dorbézolnak, szerinte ez egy cáfolandó állítás. Azáltal, hogy a szeszes ital a legénység számára a főhadszintéren tiltott volt és a vasúti állomásokon is tilos volt a katonák számára árusítani, és emellett a csin-t, a kínai pálinkát pedig nem kedvelték az oroszok, ezért megfigyelése szerint az orosz katonáknál nem fordult elő ilyen esett az ott tartózkodása alatt. Hazatérését követően a *Pesti Napló*-nál tett interjú alkalmával megjegyzi, hogy ezek a bizonyos tivornyázásokról szóló hírek, amiket a haditudósítók fogalmaztak meg csak az utóhadaknál volt jelen. Másodsorban igyekezett cáfolni azt az állítást, hogy a hadseregben kialakult és terjedő jelenséget, hogy a szocialisták röpiratokat terjesztettek a seregben és egyesek szerint ezen üzelmek idézték elő az orosz hadsereg sorsát. A százados ebben nem látta a realitást és arról is megállapítást tesz, hogy az ő benyomása alapján – mint amit pár évtizeddel

⁸¹ SPAITS 1907. 111-112.

⁸² Értsd: lakóház.

⁸³ Értsd: félig földbe vájt barakk.

⁸⁴ SPAITS 1907. 101-109.; Vasárnapi Újság 52.évf. 29. sz. (1905. július 16.) 461.

később kiderül, hogy ez tévesnek bizonyul – az orosz katonában ilyesfajta eszmék nem képesek gyökeret verni.⁸⁵

Spaits Sándor 1905. januárjában és februárjában a Mukdenben található attaséknak fenntartott vasútikocsikban kapott elszállásolást, ahol idejét az attasékkal és orosz tisztekkel töltötte és folytatta megfigyeléseit a muszka hadsereg viszonyairól. Mukdenbe való megérkezésekor az orosz cenzúrához vezetett az első útja, ahol egy Pesztics nevezetű ezredessel a cenzori hivatal fejével találkozott. A kötelező dokumentumok átnyújtásakor Pesztics ezredes megjegyezte a százados számára, hogy gróf Ahrenthal nélkül nem engedték volna, hogy itt tartózkodhasson, mivel a háború ezen szakaszában az oroszok minden idegen tiszt kérelmét elutasították.⁸⁶

A százados a cenzori hivatalban és az USA attaséival tett szóváltások alkalmával két problémát fedezett fel a jelenlévő haditudósítókkal kapcsolatban. Spaits könyvében és hazatértét követően az újságokban is felhossa azt, hogy véleménye alapján hamis híreket közöltek a külföldi lapok és szerinte ez több esetben annak volt köszönhető, hogy egyes tudósítók, – akiknek a cikkei gyorsabban jelentek meg lapokban – leginkább hátul tartózkodtak messze a harcoktól. Másrészt felhívta a figyelmet a megfigyelők azon részre is, akik nem rendelkeztek katonai ismeretekkel és laikusként írtak bírálatokat jelentéseikben. A százados az orosz haditudósítókról sem alkotott jó véleményt, mivel úgy látta az ő bírázataik és véleményeik is kevésbé relevánsak, ami szerinte abból adódott, hogy legtöbbjük szintén laikus volt és tartózkodásuk színhelyei leginkább a hadtáplálomások, vasúti vendéglők és nyilvános házakra terjedtek ki. Ilyen típusú megfigyelései alkalmával újból konstataulta Spaits, hogy mind az otthoni, mind a külföldi lapok által írtak az orosz katona állapotáról hamisnak tünnek, ezzel szemben az orosz katonák helyzetét kitűnőnek látta, mint a frontvonalon, mint pedig az élelmezés és egyenruhaellátás tekintetében.⁸⁷

Spaits Sándor megjegyezte azt is, hogy Csicserics alezredestől való visszatérésekor és a későbbi társalgásai folyamán azt a tapasztalatot vont le, hogy külföldi katonai attasék működése a cári erőknél az adott parancsnokságokon az határozta meg a gyakorlatban, hogy milyen kapcsolatban voltak a kiválasztott parancsnokság fejével vezérkari főnökével. Ezáltal az attasék legtöbbje a háborúban azon hadtesteknél végezte meg a megfigyeléseket, ahol jó kapcsolatai voltak. A megfigyelések elvégzésének gördülékenységeért fontos is volt időközben

⁸⁵ SPAITS 1907. 110.; Közli még Pesti Napló 56. évf. 180. sz. (1905. július 2.) 12.

⁸⁶ Uo. 151-152.

⁸⁷ Uo. 153-163.

összebarátkozni a hadtesttel. Azok az attasék, akik nem tudtak ilyen kapcsolatokra szert tenni lehetőségük a feladatuk elvégzésére mindig nehézségekbe ütközött így érzékeltetve számukra, hogy a hadtest nem szívesen örvendez jelenlétüknek. Véleménye szerint a sikerességhez nyájasság és jó kézszorítás szükséges és olykor egy vagy több pohárka alkohol is a mely megfelelő időben segíti a kapcsolatok szorosabbá válását a célok eléréseben.⁸⁸

A magyar megfigyelő az attasék részéről azalatt az egy hónap alatt míg szabadon mozgott Mukden környéken két típusú véleményt ismert meg. Egyik Csicserics alezredes véleménye volt, ami teljesen ellenkező álláspontra támaszkodott, mint a többi attasé. Csicserics Miksa szerint az orosz vezetés nem fogja a háborút befejezni és békét kötni egy elkövetkezendő csata folyamán, de további sikeres hadműveletekre se képesek. Runkel őrnagy és a többi külföldi attasé pedig hasonló véleményt osztottak: „» *Én azt hiszem* « — *volt a felelet, — amit a többi katonai attasé is lát előre és amire az orosz vezérkar is leginkább vágyakozik: itt a Sahó mentén egy kölcsönös nagy mészárlás fog bekövetkezni, amelynél mindenik fél egy pár ezer embert elveszít; egyik sem fog engedni, míg végre mindkettőnek, a japánoknak úgy, mint az oroszoknak be kell látniuk, hogy ez így tovább nem mehet és békét fognak kötni.*”⁸⁹

A cári főhadiszálláson való tartózkodása alatt a napi jelentések írása és a közeli hadtestekhez való kilovaglás és az eszmecserék folytatása mellett a környezet megfigyelésére is volt ideje és lehetősége a századosnak. Egyik útja a Mukden közelében található mandzsu császársírokhoz vezetett.⁹⁰ Az a szakértők és szakértelme hiányában is részletes leírást adott a császársírról és annak az állapotáról: „*Csikorogva fordul egy nehéz vaskapu rozsdás sarkain és alacsony boltozatos folyosón átjutva, a második udvarban találjuk magunkat. Ez kisebb, mint az első s szinte hiányzik szemünknek, hogy itt nem köszönt bennünket a fák sötétzöld lombja. A kövezet, a magasfalak, a velünk szemben álló három kis templom — valami palakőféléből lévén építve — szürkés ezüstoffényben csillognak-villognak. Úgy látszik, e kő igen alkalmas ahhoz a finom kőfaragó munkához, amelylyel e csinos kis épületek a földtől fel a párkányzatig díszítve vannak.*”⁹¹

A Mukdenben való életről is beszámolt Spaits memoárjában. Betekintést nyújt a helyi katolikus hittérítők munkájáról és egy istentiszteletről is. A város látképet részletesen leírja, amely által a háborús köpenybe burkolódzott Mukden utcáit ismerhetjük meg, amely ekkor a

⁸⁸ SPAITS 1907. 1907. 114-115.

⁸⁹ Uo. 119.

⁹⁰ Uo. 141.

⁹¹ Uo. 143.

kínai újév hangulatával elegyedik. Spaits számára ezzel harmadik újesztendőjét ünnepelhette meg pár hónap leforgása alatt és részese lehetett a helyiek és a messzi földről érkezettekkel együtt a helyi lámatemplomban lefolyó újévi ünnepségnek. Benyomásairól az alábbi módon emlékezik vissza a százados: „Az egész eljárás azonban épen nem nevezhető áhítatosnak, vagy lélekemelőnek. Mindenki nevet, kiabál és tolakodik. A nézők mulatsága akkor hág tetőfokára, midőn a pap imája alatt négy állati maskarába öltözött táncos az oltár előtt esetlen bakugrásokat csinál s a kezében levő réztányérokkal fülsiketítő csinnadrattát visz végbe. Széles folyamként özönlik aztán a sok ember egy másik kisebb templom felé — ahova az ár minket is magával ragad — e templom kapuja alól fiatal lányok sora tipeg elő, egytől-egyig kék selyemben, hajuk és ruhájuk sárgavirággal díszítve.”⁹²

A mukdeni csatában

Február második felében Spaits Sándor Pesztics ezredestől megkapta okmányait, amellyel szabadon tudott mozogni a frontvonalbeli hadállások között. A csata előtti időkből már a százados és a többi attaséi is érzékelték, hogy az oroszok részéről készülődnek egy újabb offenzívára. Az oroszok titoktartása végett végül Spaits Huansanba ment, hogy kivárja a háború következő eseményét.

Az orosz vezetésnek a februári hónap folyamán két olyan értesüléssel kellett megbirkóznia, amely a háború további folyását veszélyeztette. Egyrészt, hogy a japán V. hadsereg megjelent a balszárnyon, mely azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy esetlegesen Vlagyivosztokot ostrom alá fogják venni,⁹³ másrészt, hogy egy japán lovas különítmény megkerülve az orosz erőket 250 km-re Mukdentől felrobbantott egy hidat és ezzel a vasúti közlekedést leállították két hétre. Kuropatkin tábornok ezáltal félve a későbbi támadásoktól mintegy negyvenezer katonát és lovast küldött ennek védelmére.⁹⁴ Spaits megjegyzi az új csapatalakulat kialakításakor, hogy itt figyelt fel elsőként arra a zavaros mániára a vezérkarban, amelyet a mukdeni csata idején többször is alkalmazni fognak, hogy kombinált hadosztályokat állítanak össze úgy, hogy különböző hadtestektől elvesznek egyes zászlóaljkat.⁹⁵ A cári

⁹² SPAITS 1907. 174.

⁹³ CONNAUGHTON 2003. 298.

⁹⁴ SISEMORE 2003. 73-74.

⁹⁵ SPAITS 1907. 178.

hadvezetés közben február 19-én eldöntötte, hogy Kaulbasz tábornok vezetése alatt a II. hadsereg ismételten támadást fog végrehajtani február 24-én Sandepu ellen. Végül ezen a napon a japán Kawamura tábornok a balszárnynon megkezdte az offenzívat és megkezdődött a három hétig tartó mukdeni csata.⁹⁶

Spaits Sándor a mukdeni csata kezdetén február 21-től megkezdte frontvonalbeli megfigyeléseit az orosz balszárnynon a III. szibériai hadtestnél, hogy innen a II. csitai kozákezeredhez tovább jusson. Útja során megállt a II. szibériai hadtestnél, ahol a második kelet-szibériai mozsárütegekhez csatlakozott, ahol egy Nansanjpu nevezetű településen található japán állások lövetését figyelhette meg. A százados miközben földmellvédeken figyelte a tüzéreket megjegyzi, hogy a tüzértisztnak és a legénységnek az ágyúk és mozsarak folyamatos kezelésénél sokkalta több hidegvérre és erkölcsi erőre van szüksége, mint a gyalogos és lovasok számára. A II. kelet-szibériai hadtest mozsárüteginél látottak során levonja azt a konzekvenciát, hogy az orosz hadseregnél tapasztalható alacsony szintű műveltség és szűk szellemi látóköre ellenére képesek voltak a legmagasabb fokú kiképzést alkalmazni, hogy gépies bátorsággal és gépiesen betanult alakzatokkal az orosz katonák belevessék magukat az ellenséges tűz sűrűjébe.⁹⁷

Időközben a japán V. hadsereg támadásának következtében Kuropatkin úgy vélte, hogy a fő támadás a balszárnynon fog megtörténni, ezerét a jobb szárnynon Kaulbarsz tábornokra bízta a támadás megkezdését, aki végül elállott ettől. Ezen két események következtében a II. hadsereg tartalékát képző I. szibériai hadtestet átvezényelte a balszárnny mögé.⁹⁸ Eközben a japán V. hadsereg folytatta előrenyomulását egészen 28-ig, míg az orosz erők meg nem állítottak őket. A japán I. hadsereg és a IV. hadsereg február 26-án tüzérségi támadást kezdett, a japán II. hadsereg pedig támadást indított az orosz állások ellen, hogy a III. hadsereg nyugati irányú átkaroló hadműveletét megkezdhesse.⁹⁹

Február 26-án Spaits elhagyta a II. kelet-szibériai hadtest mozsárütegeit és tovább lovagolt a II. szibériai hadtest főhadiszállására és itt értesült a balszárnynon bekövetkezett ismételt áthelyezésekről, hogy Rennenkampff tábornokot a jobbszárnnyról ismételten a balszárnnyra rendelték vissza. Útja során a II. szibériai gyalog dandárnál tett látogatást, ahol azt tapasztalta, hogy a vezetés nem adott határozott parancsokat és így a balszárnynon két teljes

⁹⁶ SISEMORE 2003. 79.

⁹⁷ SPAITS 1907. 185-197.

⁹⁸ GABÁNYI 1909. 195-196.

⁹⁹ SISEMORE 2003. 78-80.

ezred tétlenül várt, hogy utasításokat kapjon miközben a japánok bombázásait kellett tűrniük. Újabb tapasztalatokat nyert az orosz vezetéssel kapcsolatban, amikor is csatlakozott az 5. napja folyó Gaotulin szoros környékén folyó harcokhoz. A szoroshoz való megérkezése előtt értelenül állott az előtt, hogy mit keresnek a balszárny legszélén a 72. szibériai hadosztály csapatai, akik a VI. hadtesthez tartoztak, amely a sereget képző III. hadsereg kötelékében állott. Megérkezését követően megérthette a 72. szibériai hadosztály itt létének okát is mivel a vezetés által alkalmazott technika, amit mukdeni csata előtt is láthatott, itt is alkalmazásra került, miszerint különböző hadtestektől vontak el csapatokat és ezeket vegyítve együttesen alkalmazták. Ezáltal lehetett az, hogy a négy különböző hadtest csapatai voltak jelen a Gaotulinnál folyó harcok folyamán. A szorosnál tett látogatása alkalmat biztosított arra is, hogy az orosz katonák fronton nyújtott képességeit és jellemzőit megfigyelje. Úgy látta, hogy az orosz katona, amely leginkább a köznépből tevődött össze érdektelenséggel fordult a háború iránt, nem érzett semmi odaadást, hogy megszerezzen általa ismeretlen földeket. A katonák továbbá több olyan hiányossággal is küzdöttek minthogy békeidőben nem kaptak kellő katonai kiképzést, így a katonai érintkezés során elégedetlenül teljesítettek. Másrészt a megfelelő kiképzés hiányából és a köznép műveletlenségéből adódóan képtelenek voltak helyesen használni fegyvereiket is. Az oroszokra jellemző, hogy rend, a tisztaság iránt kevés fegyellemmel vannak. Ezek mellett az orosz katona további jellemzője, hogy legnagyobb félelme a hideg, ezért öltözetüket célszerűen igen megre tervezték, de ezek mozgásban, a helyes célzásban és a fegyver billentyűjének elsütésében akadályozták őket. Hiányosságaik mellett az orosz katonák egyedüli támasza a fronton a vallásosság, a türelem és az alázatosság volt, amivel reménykedve várták, hogy Isten és a cári mindenhatóság segíteni fog rajtuk.¹⁰⁰

Spaits a Mandzsúriában látottak alapján azt a következtetést vonta le a hadseregek jövőjével kapcsolatban, hogy ha az európai hadseregek olyan elszánt és halálmegvető katonákat szeretnének, mint a japánoké, – akik élő falakat alkottak, hogy a harcvonalaikat kitolták – két dolgot kell ehhez tenniük. Egyrészt az európai országoknak népeiket hazaszeretetre, vallásosságra és az előljárók iránti bizalomra kell nevelni, másrészt, hogy a tisztjeik képesek kell legyenek beszélni katonáik nyelvén. Ezáltal azok hazaszeretettel és a vallásossággal, valamint az azonos nyelvet beszélő és hitet való tisztekkel képesek lesznek a légénységet a modern fegyverek golyózáporába belevezetni.¹⁰¹

¹⁰⁰ SPAITS 1907. 207-237.

¹⁰¹ Uo. 220-221.

A balszárnyon tett útja folyamán Gaotulin szorost elhagyva nyílt lehetőség Spaits számára, hogy az orosz katona mellett a kozákok harcmodorát és jellemét is megfigyelje a frontvonalon. A Mukden körüli harcoknál március 5. környékén Spaits Sándor csatlakozott Dolgorukov herceg különítményéhez. A különítménnyel folytatott út során részese lett egy japánok által elfoglalt pereval¹⁰² megtisztításának, ahol két dologra lett figyelmes a kozákokkal kapcsolatban. Az egyik, hogy nem létezett hírszerző járőr, hanem előre küldött lovasokról lehet inkább beszélni, mivel az ellenség hajszolása előbbre való volt számukra, mint az előljáró által kiadott parancs végrehajtása. A százados számára Dolgorukov herceg meglepetést okozott, mivel az eddigiektől eltérően a tisztek a legénységet céltalanul egyesével történő rohamokkal küldték az ellenség irányba, mely aztán „előre nem látott” akadályok miatt megtört és eredménytelenné vált, ellenben a herceg harctervet készített elő, amely sikert hozott a japán erőkkel szemben.¹⁰³

A mukdeni csata utolsó szakaszában Spaits Sándor Zakresevszkij Antonovics Leontin ezredeshez csatlakozott, ahol az ő tanácsára csatlakozott Szlatin alezredes hírszerző különítményéhez. Indulásukat megelőzően a százados az ezredessel szóváltásba elegyedett. Az ezredes az alárendelet kozák ezredéről nem alkotott pozitív véleményt. Hadszervezetét elavultnak ítélte, katonai kiképzésüket elégtelennek titulálta és megkérdőjelezte katonai értéküket, amelyen szerinte az új lovastisztek sem tudnak javítani, mert az ő kiképzésük is hiányos. Lovait nem tartotta alkalmasnak rohamra, hanem inkább felderítésére, amely pedig lovasaik kiképzésének hiányából adódóan nem vélte használhatónak.¹⁰⁴

Március 6-tól március 9-ig a százados Szlatin alezredes hírszerző különítményénél tartózkodott. Ittléte alatt, ha kisebb ütközetek formájában, de megtapasztalhatta személyesen is a kozákok morálját, szokásait és harcokban nyújtott teljesítményüket. A látottak alapján a kozákokat kitűnő katonának írta le, de megjegyezte azt is, hogy lovait nyúzzák és nincsenek tekintettel a megfelelő ápolásra, harctéren harctéri szolgálatra alkalmatlanok, sok mulasztást ejtenek, feljebbvalóik parancsait nem követik és a harcok után gyorsan elfelejtkeznek a veszedelemről és saját időtöltéseikre szakítanak figyelmet.¹⁰⁵

¹⁰² Jelentése: Hágó

¹⁰³ SPAITS 1907. 248-258.

¹⁰⁴ Uo. 259-261.

¹⁰⁵ Uo. 263-280.; *Budapesti Hírlap* 27. évf. 57. sz. (1907. március 7.) 8.

Visszavonulás

A jobbszárnyon a japán III. hadsereg március 3.-án Mukden irányába menetelt és ekkor még Kuropatkin nem tudott semmit és csak napokkal később értesült a csapat mozgásról, ezért csak március 6-án rendelte el egyik hadseregének átvezénylését nyugatabbra, ahol ellentámadásra készültek fel.¹⁰⁶ Az ellentámadás végül sikertelen volt és emellett a japán lovasság mukdeni vasútvonalat támadta. Kuropatkin elrendelte az összes erő visszavonását a Hunho folyóhoz és március 8-án kiadta a parancsot a Mukdenből való visszavonulásra. A Mukdenben való készülődést észrevéve Oyama tábornagy általános támadásra adott parancsot. Március 9-én a japán I. és IV. hadsereg a Hunho mentén támadást indított az orosz védelmi állások ellen.¹⁰⁷

Március 9-én Spaits Sándor úgy döntve, hogy a balszárny szélén a kozákok között több látnivaló nem fog akadni ezért visszaindult az ezredtörzshöz Inpan közelébe. A Keleti hadtest tábornokai az időközben Mukdennél megtörtént csapatkivonásokról és a város elestéről mintsem tudva a Hunhotól északi irányba kezdtek el visszavonulni. Spaits annak érdekében, hogy megtudja, hogyan állnak és mi történt a nyugati szárnyon Tielin irányba indult. Tielinben célja, hogy információkat kapjon az elmúlt napok történéseiről és arról, hogy merre találhatóak az attasék mind untalanul kudarcba fulladt. Tovább haladva kéregető katonák, döglött marhák és lovak szerteszét heverő tetemei, fegyverek és felszerelések, és tábornok vert vagy várakozó katonák képe vette körül a Guncsulín irányába vezető vasút mentén. Útja során sikerült a kajujani pályaudvaron vonatra szállnia, amit négy napi vonatút követett, hogy eljussanak Guncsulínba. Március közepén megérkezve itt frissen értesült, hogy Linyevics altábornagy kapta meg a parancsnokságot az egész hadsereg felett.¹⁰⁸ Végül célját, hogy megtudja mi is történt Mukden középső és nyugati szárnyán, ami elvezetett a csata vesztes kimeneteléhez és a visszavonuláshoz részben útközben szemtanúk beszéltek el és az adatok másik részét pedig Karbinban tartózkodása alatt tudta összegyűjteni.¹⁰⁹

¹⁰⁶ WESTWOOD 1986. 133-134.

¹⁰⁷ SISEMORE 2003. 87-88.

¹⁰⁸ SPAITS 1907. 308-333.

¹⁰⁹ Uo. 280.

Tanulságok a háborúból

A háborúban átéltek Spaits Sándor számára egy új perspektívát adtak az orosz hadsereggel kapcsolatban és kiutazása előtti orosz rokonszenvét egy kritikusabb szemléletváltás váltotta fel. Memoárjában Spaits az orosz vereségek okát az orosz néplélekben fellelhető ősi hibákban látta, amiket a cárok neveltek beléjük, hogy uralmukat el ne veszítsek és ezért gondolat nélküli várakozást és a vak engedelmességet oltották alattvalóikba. A százados ezen néptulajdonságban látja azt a problémát, ami szülte a katonák és tisztek azon lassúságát, pontatlanságát és erélytelenségét, amik elvezettek az egész háború során tapasztalható folytonos pontatlansághoz és vereségéhez. Véleménye szerint az oroszok hadműveleteinél is ezen pontatlanságok és a várakozás jegyében elhibázott hadi mozdulatok adtak lehetőséget a japánok számára, hogy kezdeményezzenek és sikereket tudjanak elérni. Úgy látta, hogy a katonák vallásossága volt, amely egyedül a harcén elszenvedett vereségek ellenére is egyben tudta tartani a sereget. Megfigyelései folyamán a lovasság volt számára a legnagyobb kiábrándulás. A hadvezetés által elhibázott hadászati és harcászati rendelkezések és a csekély alkalmazás rámutatott arra, hogy milyen fontossága van a lovasságnak. Mint írja azt a következtetést vonta le, hogy ahhoz, hogy sikert érhessenek el csak iskolázott tisztek és megfelelő katonai kiképzés és az erős akarat belenevelése adhatja meg a lovasság sikeres alkalmazását. Végezetül az orosz hadseregben történő csalódását említi, de mégis bizakodik, hogy eljön egy idő amikor az orosz nép leveti ősi hibáit és új erős néphadsereget hoz létre: „Az orosz földön azonban nem lesz béke addig, míg a nép azokat a bilincseket le nem tördeli, melyek őt szellemi és gazdasági fejlődésében akadályozzák. A bilincsek le fognak hullani! Semmi rendszer, semmi törvény nem elég arra, hogy egy egészséges népnek életerét elköthesse. Ha a cári birodalomban az önkényuralom, a hazugsággal, a vesztegetéssel és pártfogói rendszerrel egyetemben túlélte magát, akkor feltámad ott is a modern, erős és tiszteletet parancsoló néphadsereg, — miként az egy ilyen hatalmas nemzetet mégis illet, — uralkodójának, hazájának és törvényeinek védelmére.”¹¹⁰

Hazatérés a Távol-Keletről

¹¹⁰ SPAITS 1907. 343-355.

A mukdeni csatát követően még közel egy hónapot töltött Spaits a cári erőknél, majd április végén indult el Magyarországra.¹¹¹ A hazaútja folyamán szerzett élményeiről és a látottakról úti leveleiben számolt be, amelyek az *Új Idők* és az *Élet* című lapokban jelentek meg. Ezen írásai az utazási művek csoportjába tartoznak.¹¹²

Spaits Sándor 1905 április végén indult el a harctérről, hogy hazajusson Magyarországra. Terve az volt, hogy egy Japánt és Indiát érintő úton fog hazajutni. Ennek érdekében a harctérről a Góbi sivatagon át Kiaccitaon-ba¹¹³ utazott, hogy az orosz hatóságoktól engedélyt szerezzen az ország elhagyására. Miután ezeket az engedélyeket sikeresen megkapta útja Mongólia fővárosába vezetett Urga-ba¹¹⁴ hogy innen Pekingbe juthasson.¹¹⁵ Ezen törekvése végül sikertelen lett, Spaits véleménye szerint abból kifolyólag, hogy a japán hadsereg Mongólia határaitól Vlagyivosztokig egy „acélgyűrűt” vont.¹¹⁶ Az útról közölt beszámolójában az út nyújtotta viszontagságokról, a mongol népről és a meglátogatott településekről közölt adatokat a százados.¹¹⁷

Ezt követően a sikertelen út után visszafordult és Szibérián át Perzsiába utazott, ahol útiélményeiről az *Új Idők* lapjain számolt be. A Séták a nagyvilágban, Perzsiában Teheránig egy könnyebb hangvételű írás, amely a fáradtságos szibériai út után egy békés perzsiái látképet mutat be Teheránig való megérkezéséig.¹¹⁸ Útja folyamán a perzsa sah-in-sah¹¹⁹ vonuló karavánját figyelhette meg közelebbről és lehetősége nyílt találkozni Muzaffer-ed-Din sahhal.¹²⁰ Spaits Teheránban a Hartwiger-szállodában szállt meg, amelynek tulajdonosa a Besztercebányáról származó Hartwiger úr volt. A szálloda tulajdonosa elmesélte a századosnak, hogy Teheránban rajta kívül még két magyar tartózkodik egy debreceni születésű kovácsmester, Balogh Lajos és Wawran névre hallgató borász, aki Pozsonyból származik. Teheráni tartózkodásának ideje alatt Spaits Sándor időt szakított és a várost és az ott élő népeket jobban

¹¹¹ *Vasárnapi Újság* 52. évf. 29. sz. (1905 július 16.) 462.

¹¹² SPAITS 1905.; SPAITS 1907 a.; SPAITS 1907 b.; SPAITS 1907 c.

¹¹³ A mai Kjahta. A korszakban Oroszország és Kína közötti kereskedelem legnagyobb része itt bonyolódott.

¹¹⁴ A mai Ulánbátor Mongólia fővárosa.

¹¹⁵ SPAITS 1907 a. 8-11.

¹¹⁶ SPAITS 1907. 344.

¹¹⁷ SPAITS 1907 a.

¹¹⁸ SPAITS 1905. 199-202.

¹¹⁹ Jelentése: Uralkodó uralkodója

¹²⁰ SPAITS 1907 b. 64-66.

megismerte. Ottléte alatt a perzsa trónörökös Mohamed Ali fogadta, aki az orosz-japán háborúban tapasztaltakról és a harctéri eseményekről érdeklődött.¹²¹

Perzsiai megállóját követően Spaits a Kaukázuson át utazott, majd Odesszában ismét pár napot eltöltött, innen Isztambulon át Szkopjébe ment, ahol megvendégelték a nemzetközi rendőrség magyar tisztjei. Végül innen egyenesen Magyarországra utazott.¹²²

¹²¹ SPAITS 1907 c. 135-136.

¹²² *Pesti Napló*, 56. évf. 180. sz. (1905 július 2.) 13.

Spaits Sándor későbbi sorsa

Élete a hazatéréstől az I. világháborúig

Spaits Sándort a hazatérését követő évben, 1906. január havában a pápai m. kir. 7. huszárezredtől áthelyezték a zalaegerszegi osztályhoz,¹²³ illetve ugyanezen év augusztusában a Ludovika Akadémiához lett átvezényelve német és horvát nyelvtanári minőségben 1909. szeptember 1-ig.¹²⁴ Memoárja *Mandzsúrián át kozákokkal* 1906-ban németül, majd egy évre rá magyarul is megjelent. Könyve az előző fejezetben taglaltak alapján az orosz hadsereg és nép hibáira mutatott rá, amelyek okán veszítették el a háborút. A hibákra való rávilágítás végül könyve megjelenése után Bécsben nagy visszhangot kapott és fegyelmi vizsgálatot indítottak ellene. Az ügy végül azért nem lett súlyosabb Spaits számára, mivel barátja tanácsára II. Miklós cárnak elküldte könyvét. Ügye végül megoldódott, mivel a cár elolvasta könyvét és megköszönte a századosnak, hogy felnyitotta a szemét és ajándékba egy ezüsterleg küldött a számára.¹²⁵ 1907. januárjában Spaits az uralkodó jóvoltából engedélyt kapott, arra, hogy a perzsa császári III. osztályú nap- és oroszlán rendjelet elfogadhassa és viselhesse,¹²⁶ majd május folyamán II. Miklós cártól megkapta a mukdeni csatában való részvételéért az orosz hadiérmet, ami mellé a cár ezüst emlékserleget ajándékozott.¹²⁷ Az év folyamán, az orosz-japán háborúban tapasztaltokról, különösen a lovasság nyújtotta szerepről adott elő a budapesti katonai tudományos egyesületnél.¹²⁸

1908-ban a Szandzsákban, Ó-Szerbiában tett utazást egészen Mitrovicáig utazva.¹²⁹ Az év folyamán jelent meg a *Magyar Katonai Közlöny*-ben *Balkán kérdések* címmel nagyszabású tanulmánya, amely az Osztrák-Magyar Monarchia és a Balkán közti viszonyokat taglalta.¹³⁰ Megjegyzendő, hogy Ehrlich Géza főhadnagy emlékiratában Spaitsal kapcsolatban megemlíti, hogy Albániában éveken át rangrejtve kémkedési feladatokkal volt megbízva, mivel kiválóan

¹²³ *Pápai Lapok*, 33. évf. 1. sz. (1906. január 7.) 4.

¹²⁴ RK 1906. 30. sz. 4.

¹²⁵ *Pesti Napló*, 63. évf. 282. sz. (1912. november 29.) 4.

¹²⁶ RK 1907. 3. sz. 13.

¹²⁷ *Budapesti Hírlap*, 27. évf. 112. sz. (1907. május 11.) 6.; Közli még: *Az Újság*, 5. évf. 112. sz. (1907. május 11.) 8.

¹²⁸ *Budapesti Hírlap*, 27. évf. 57. sz. (1907. március 7.) 8.; Közli még: *Friss Újság*, 12. évf. 68. sz. (1907. március 19.) 5.

¹²⁹ SPAITS 1908 a.; SPAITS 1909.

¹³⁰ SPAITS 1908 b.

beszélte az albán nyelvet.¹³¹ Ennek tisztázása és életének a Balkánon töltött időszakának vizsgálata további kutatásokat igényel.

Spaitsot 1909-ben kinevezték a 7. honvéd huszárezred 2. osztályú parancsnokává, november 1-től őrnagy. Az évben magyar király honvédelmi miniszter okiratilag megdicsérte Spaits Sándort sikeres tanítói tevékenységéért, emellett 400 korona korpótdíjban¹³² részesítettek. A pápai huszárezredtől 1911-ben áthelyezik a marosvásárhelyi 9. honvédhuszárezredhez, majd ugyanezen év október 20-án szolgálatai alól felmentik¹³³ és novembertől az újonnan létrejött Hadügyminisztériumi Sajtóirodájában az irodalmi osztály vezetésével bízzák meg.¹³⁴

1912. december 27-ével Spaits Sándor nagybátyja, Mitrovicsai Spaics József, Versecváros nyugalmazott főpénztárnoka nemességét a „Mitroviczai” előnévvel és címerével unokaöcsére és törvényes utódaira díjmentesen kiterjesztette annak fejében, hogy utóbb nevezett családnevét ezentúl „Spaics” alakban fogja használni.¹³⁵ Megjegyzendő, hogy a továbbiakban a forrásokban előfordul Spaits Sándor – Spaics Sándor – mitroviczai Spaics Sándor alakokban. 1913-ban alezredesi kinevezésben részesül,¹³⁶ 1914-ben megszűnik a hadügyminiszteri sajtóiroda és visszatért a marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezredhez.¹³⁷

I. világháború

Az I. világháború kirobbanását követően Spaits Sándor 1914. november 1-től 1915. május 8-ig a hadseregparancsnokságon az úgynevezett K. csoportot vezette. Itt teljesített szolgálataiért 1915. május 8-ával a cs. és kir. 7. hadsereg kitüntetési javaslatot terjesztett elő.¹³⁸ 1915. május 1-vel ezredesi kinevezésben részesült és ez év júniusában áthelyezték a 7. honvéd huszárezredhez. Ezt követően a keleti fronton Bukovinában található Dobronoutznál teljesített frontszolgálatot. Az első dobronoutzi csatában védőszakaszparancsnoksággal bízták meg.¹³⁹ A

¹³¹ KOSZTA 2008. 391-392.

¹³² Régies elnevezése a pótdíjnak, kiegészítő fizetésnek

¹³³ RK 1911. 43. sz. 338.

¹³⁴ *Budapesti Hírlap*, 31. évf. 281. sz. (1911. november 26.) 12-13.

¹³⁵ *Budapesti Hírlap*, 47. évf. 24. sz. (1913. január. 30) 1.

¹³⁶ RK 1913. 23. sz. 281.

¹³⁷ *Dunántúl*, 4. évf. 99. sz. (1914. május 1.) 4.

¹³⁸ KIT Jav TI. 2479.

¹³⁹ AJTAY 1940. 49-59.

csata során tanúsított helyállásáért, bátorságáért, és az ellenséggel szemben mutatott kitartásáért a M. kir. 5. lovas hadosztály kitüntetési javaslatot terjesztett elő a számára.¹⁴⁰ A csata után rövidesen Spaits Sándort kitüntették az ellenség előtt teljesített szolgálataért Őfelsége júniusban legfelsőbb dicséreti elismerésben részesítette,¹⁴¹ augusztusban pedig 3. osztályú Vaskorona rendet adományoztak a számára.¹⁴² 1916. februárjában a császár engedélyezte, hogy elfogadhassa és viselhesse a 2. osztályú vaskeresztet.¹⁴³ Az év júniusában a cári erők a keleti fronton Besszarábiában támadást indítottak, ahol Spaits június 4.-től 10.-ig Oknától és Pohorloutz településektől keletre, mint szakasz- és ezredparancsnok kitartóan és sikeresen védekezett a heves orosz támadásokkal szemben.¹⁴⁴ 1917. decemberében az ezredet 3. osztályú katonai érdemkereszttel tüntették ki.¹⁴⁵

1917 és 1918 között közel egy évet töltött el Albániában, ahol Berattól délre fekvő állásokért volt felelős. Kitüntetési javaslatában feljebbvalói megjegyzik, hogy a frontterületen a rá bízott 40 km hosszúságú szakaszt kiválóan védképessé tette, úthálózatot épített ki és az alacsony ellátmány és a kitörő maláriaárvány ellenére képes volt csapatainak a hatékonyságát fenntartani, sikeres hadmozdulatokat végrehajtani az ellenség nyugtalanításának érdekében.¹⁴⁶ A háború utolsó évének májusában a császár Lipót-rend lovagkeresztjével tüntette ki.¹⁴⁷

A háborút követően mitroviczai Spaits Sándort 1919. január 1-én nyugállományba helyezték.¹⁴⁸ Életéből 40 év 5 hónap és 29 nap katonai szolgálat állt mögötte Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében. A háború és az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása utáni életéről és halálának időpontjáról az eddigi kutatások alapján nincsenek ismereteink, de azt feltételezhető, hogy nyugdíjas éveit Bécsben tölthette.¹⁴⁹

¹⁴⁰ HL KIT JAV TI. 3832

¹⁴¹ RK 1915. 75. sz. 1051.

¹⁴² RK 1915. 93. sz. 1361.

¹⁴³ RK 1916. 12. sz. 164.

¹⁴⁴ HL KIT JAV TI. 23681

¹⁴⁵ RK 1917. 162. sz. 3117.

¹⁴⁶ HL KIT JAV TI. 27543

¹⁴⁷ RK 1918. 71. sz. 1859

¹⁴⁸ RK 1920. 42. sz. 1194-1195.

¹⁴⁹ HL HM 1923 áld. 4.oszt Spaits Sándor 1434.

Összegzés

Spaits Sándor egy sokat látott és megannyi égtájon megfordult magyar katonautazó, akinek személye és életútja a 20. század első felének ismertségével ellentétben századunkban szinte a teljes ismeretlenség homályába veszett. Spaits élete, utazásai és az orosz-japán háborús tapasztaltai ez idáig csupán részben kerültek feltárára ezért kutatásom folyamán ezek felülvizsgálatára és kibővítésére tettem kísérletet. Kutatásom folyamán a magyar és osztrák levéltári források és a magyarországi sajtóanyagok mellett, Spaits Sándor memoárja, továbbá hazai és külföldi szakirodalmak segítségével egy részletesebb képet kaptunk életéről és az orosz-japán háborúban való tevékenységéről és tapasztalatairól.

Az orosz-japán háború a 20. század egyik első olyan katonai konfliktusa volt, ahol a korszak legmodernebb haditechnikáit és hadviselési módszereit alkalmazták. Emellett ez volt az első alkalom a világtörténelemben, amikor is egy keleti-ázsiai hatalom legyőzött egy fejlett nyugati nagyhatalmat. Spaits Sándor ennek a háborúnak megfigyelőjeként elsőkézből a cári erőknél tapasztalhatta meg mindazokat a tényezőket, amelynek következtében elvesztette a háborút Oroszország. Megfigyelései folyamán a cári tisztikart, a tűzértséget, a gyalogságot és a kozák lovasságot is lehetősége volt a frontvonalon szemügyre venni a mukdeni csata kéthetes harcai folyamán. Hazatérését követően levonta az orosz erőkkal kapcsolatban a tanulságot és az elkövetkezendő években a lapokban megjelent cikkeiben, memoárjában és a témában tartott előadásai folyamán igen rossz véleményen volt az orosz kötelékekről és több olyan problémát is felhozott, amelyek elvezettek egy fejlett európai hatalmat a háború elvesztéséhez. Elmondható, hogy a probléma fő forrását az orosz néplélekben látta, amely véleménye alapján a cárok miatt alakult ki és szerinte ezért voltak olyan lassúak és pontatlanok mind a tisztek és a katonák. Továbbiakban a mukdeni csata tapasztalataként a nem megfelelő kiképzést is megemlítette, ami miatt se a tisztek se a gyalogság nem voltak képesek megfelelően elvégezni feladataikat. Harmadrészt Spaits számára legkiábrándítóbbnak a kozák lovasságot találta, amely véleménye szerint a feladatait alig vagy egyáltalán nem volt képes elvégezni. Írásai és előadásai feltehetően elterjesztették vagy elmélyítették azt a hibás elképzelést, amely az első világháború előestélyén meglepetést okozott a központi hatalmak számára, hogy a cári hadsereg a felvázolt néplélek adottságból adódóan az orosz-japán háborúhoz hasonlóan az orosz katonák

nem lesznek eléggé kiképzettek és hogy a frontra való elegendő létszámú katona felvonultatása lassan fog végbe menni.

A magyar katonai világjárók között elfoglalt helyével kapcsolatban elmondható, hogy *Mandzsúrián át kozákokkal. Élményeim az orosz-japán háborúból* című művében érzékelhetően a katonai ismeretek pontos átadására törekedett miközben kamerájával végig kísérve a háborút sikeresen harmóniába tudta hozni memoárját a geográfiai elemekkel. Írása hozzájárul a részletesebb hadügyi kutatásokhoz ezáltal behatárolhatóbbá vált a cári erők balszárnyának működése a mukdeni csata folyamán és emellett geográfiai és néprajzi ismeretekkel is szolgál olvasói számára. Az orosz-japán háborút követően katonaiutazóként Spaits Sándor hazatérése folyamán és az azt követő időkben számos útleírást közölt, amelyekben útiélményeit taglalja és olvasóit megismerteti idegen tájak, földrajzi és kulturális ismereteivel. Írásai és azok közül is a mandzsúriáról szóló óriási elismerést és ismertséget hozott számára, és munkásságát, meglátásait és bátorságát a Perzsa sah és II. Miklós cár is elismerte.

Életrajzának újra vizsgálása folyamán a Hadtörténeti Levéltárban őrzött személyügyi anyagainak és a sajtóorgánumok vizsgálatával a távol-keleti hazatérését követő életrajzának eddigiekben ismeretlen epizódja került feltárássra. Ennek az eredményeképpen megállapítható, hogy Spaits folytatta katonai pályafutását és egészen ezredesi rangig jutott. A háború előestjéig szaktanulmányokat készített a balkáni helyzettel kapcsolatban és az első világháború idején frontszolgálatot teljesített a keleti fronton és Albániában.

Összeségében elmondható, hogy Spaits Sándor egy szilárd, becsületes, tetterre kész katona volt, aki életében lehetőség nyílt Európa és Ázsia számos országában járnia és távoli népek távoli tájainak és konfliktusának megfigyelőjének lennie, élénken érdeklődve az események és környezete iránt. Spaits Sándor életének és munkásságának a jelen kutatások állása alapján vannak még olyan pontjai, amelyek további pontosításra, kiegészítésre és tisztázásra várnak a jövőben.

Bibliográfia

Angol nyelvű szakirodalom

CONNAUGHTON 2003.

CONNAUGHTON, Richard: *Rising Sun and Tumbling Bear, Russia's War with Japan*. Cassel. London, Routledge, 2003.

DREA 2009.

DREA, Edward J.: *Japan Imperial Army, Its Rise and Fall, 1853-1945*. University Press of Kansas. Kansas, 2009.

JAMES 2010.

JAMES, L Huffman: *Japan in World History (New Oxford World History)*. Oxford University Press. New York, 2010.

JUKES 2002.

JUKES, Geoffrey: *The Russo-Japanese War 1904-1905*. Osprey Publishing. Oxford, 2002.

LONE 2000.

LONE, Stewart: *Army, Empire and Politic in Meiji Japan. Three Careers of General Katsura Taro*. Palgrave. New York, 2000.

NAUMOV 2006.

NAUMOV, Igor V.: *The History of Siberia*. Routledge. Plar Record. New York, 2006.

PETER 1976.

PETER Duus: *The Rise of Modern Japan*. Houghton Mifflin Company. Boston, 1976.

SISEMORE 2003.

SISEMORE, James D.: *The Russo-Japanese War Lessons Not Learned. U.S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas*. 2003.

STEINBERG 2005.

STEINBERG, John W.: The Operational Overview. In: J.W. STEINBERG, et al. (eds.), *The Russo-Japanese War in Global Perspective. World War Zero* Brill. Leiden, 2005. 105-128.

WESTWOOD 1986.

WESTWOOD, J. N.: *Russia against Japan, 1904-05. A new look at the Russo-Japanese War*. Macmillan Academic and Professional Ltd. London, 1986.

Magyar nyelvű szakirodalom

AJTAY 1940.

AJTAY Endre: A m. kir. 5. honvéd lovashadosztály a dobronoutzi ütközetben (1915. június 25.). In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1940. évf. 4. k. (48-59)

BALÁZS 1991.

BALÁZS Dénes: Ki tud róla? In: *Földrajzi Múzeumi Tanulmányok*, 1991., 9. sz. (62.)

BALLA 2010.

BALLA Tibor: *A Nagy-Háború osztrák-magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredesek, gyalogsági lovassági tábornokok, táborszernagyok*. Argumentum. Budapest, 2010.

BALLA 2014.

BALLA Tibor: A militarista birodalom mítosza. Az osztrák-magyar haderő az első világháború előestéjén. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 127 évf. (2014) 3. sz. (628-645.)

BÖLÖNY 1978.

BÖLÖNY József: *Magyarország kormányai, 1848-1987*. Akadémia Kiadó. Budapest, 1978.

CSONKARÉTI 1984.

CSONKARÉTI Károly: A császári és királyi haditengerészet és a Magyar Királyság (1867-1914) In. *Hadtörténelmi Közlemények*, 31. évf. (1984). 2. sz. (203-255.)

CSOMA 2016.

CSOMA Mózes: *Korea. Egy nemzet két ország – a közös gyökerektől*. Napvilág Kiadó. Budapest, 2016.

DIÓSZEGI 1994.

DIÓSZEGI István: *A hatalmi politika másfél évszázada 1789–1939*. História-MTA Történettudományi Intézete. Budapest, 1994.

GABÁNYI 1909.

GABÁNYI János: *Az orosz-japán háború 1904-05*. Vitéz A: ÚT. Könyv-. Kő- és Műnyomda. Kassa, 1909.

GERNET 2005.

GERNET, Jacques: *A kínai civilizáció története*. (Ford. ANTÓNI Csaba) Osiris Kiadó. Budapest, 2005.

KOSZTA 2008.

KOSZTA István: *Huszártörténet*. Pro-Print. Csíkszereda, 2008.

KOVÁCS 2017.

KOVÁCS, B. M.: Örökké a múlt árnyékában? (Dél-)Korea és Japán ellentmondásos kapcsolata a 20. században. In. *Távol-Keleti Tanulmányok*, 9 évf. (2017) 1. sz. (239-254.)

MURAKÖZY 2017.

MURAKÖZY László: *A japán rejtély. Útteremtő csodák és végzetes zsákutcák*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2017.

NAGY 2009

NAGY Miklós Mihály: *A magyar hadiutazás históriája*. Zrínyi Kiadó. Budapest, 2009.

NAGY 2007

NAGY Miklós Mihály: *Világjáró magyar katonák*. Zrínyi Kiadó. Budapest, 2007.

ORMOS – MAJOROS 2003.

ORMOS Mária – MAJOROS István: *Európa a nemzetközi küzdőtéren*. Osiris Kiadó. Budapest, 2003.

Révai Új lexikona 2000.

Révai Új lexikona 5. Szekszárd, 2000.

SOMOGYI 1986.

SOMOGYI Éva: Aehrenthal birodalmi reformtörekvései 1906-1907. In. *Századok* 120. évf. 4. sz. (1986)

SPAITS 1907.

SPAITS Sándor: *Mandzsúrián át kozákokkal. Élményeim az orosz-japán háborúból*. Benkő Gyula kiadása. Budapest, 1907.

SPAITS 1905.

SPAITS Sándor: Séták a nagyvilágban, Perzsiában Teheránig. In. *Új Idők*, 11. évf. (1905. augusztus 27.) 35. sz. 199-202.

SPAITS 1905 a.

SPAITS Sándor: Séták a nagyvilágban Teherán. In: *Új Idők*, 11. évf. (1905. október 1.) 40. sz. 319-321.

SPAITS 1907 a.

SPAITS Sándor: A tea hazája felé. In. *Új Idők*, 13. évf. (1907. június 30.) 27. sz. 8-11.

SPAITS 1907 b.

SPAITS Sándor: Találkozás a perzsa sahhal. In. *Új Idők*, 13. évf. (1907. január 13.) 3. sz. 64-66.

SPAITS 1907 c.

SPAITS Sándor: Audiencia Mahomed Alinál. In. *Új Idők*, 13. évf. (1907. február 3.) 6. sz. 135-136.

SPAITS 1908 a.

SPAITS Sándor: Mitrovica. In. *Új Idők*, 14. évf. (1908. március 8.) 11. sz.

SPAITS 1908 b.

SPAITS Sándor: Balkán kérdések. In. *Magyar Katonai Közlöny*, 1.évf. (1908.)

SPAITS 1909.

SPAITS Sándor: Barangolás a Szandzsákban és Ó-Szerbiában. In. *Magyar Katonai Közlöny*, 2. évf. (1909.)

SZERDAHELYI 1997.

SZERDAHELYI G. István: Japán és a környező világ az újkorban. Gondolatok Japán geopolitikai helyzetéről. In. (Szerk.): MASSANORI, Yamaji. *Irodalom, kultúra és társadalom a közép- és kora újkori Japánban*. (ELTE Japán Tanulmányok 2.) Budapest, 1997.

SZILÁGYI 1995.

SZILÁGYI Gábor: Háborús fényképalbum. Hadifotográfia története, 1840-1914. In. *Fotóművészet*, 37. évf. (1995) 1. sz. (60-64.)

TOTMAN 2006.

TOTMAN, Conrad.: *Japán története*. (Ford. ANTÓNI Csaba) Osiris Kiadó. Budapest, 2006.

VADÁSZ 2020.

VADÁSZ Sándor (Szerk): *19. századi egyetemes történet*. Osiris Kiadó. Budapest, 2020.

VÁRNAI 2022.

VÁRNAI Gergely: *A távol-keleti orosz-japán geostratégiai játszma és az 1904–1905-ös orosz-japán háború nemzetközi összefüggései: Két állam, két modell*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar. Pécs. 2022.

VÖLGYI 2015.

VÖLGYI Katalin: *Japán Gazdaságtörténete*. MTA KRTK Világgazdasági Intézet. Budapest, 2015.

Hivatalos Kiadványok

Tiszti cím- és névtár 1900.

Magyarország Tiszti cím- és névtára. 19. évf. Budapest, 1900. 812-813.

RK

Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. (Személyes ügyek. Hivatalos kiadás.) Budapest, 1906-1920.

Intézményi rövidítések

HL

Hadtörténelmi Levéltár

ÖStA KA

Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv (Bécs, Ausztria)